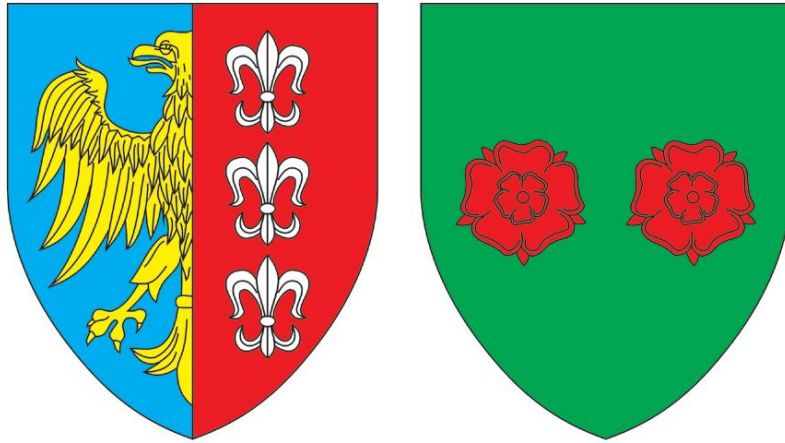

**Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XLI/971/2014
Rady Miejskiej w Bielsku-Białej
z dnia 29 kwietnia 2014 roku**

**MIEJSKI PROGRAM ODDZIAŁYWAŃ KOREKCYJNO-EDUKACYJNYCH
DLA OSÓB STOSUJĄCYCH PRZEMOC W RODZINIE
NA LATA 2014-2020**

BIELSKO-BIAŁA 2014

- I.** Podstawa prawna Programu
- II.** Założenia ogólne Programu. Przemoc w rodzinie jako zjawisko wieloaspektowe i interdyscyplinarne
- III.** Modele przemocy w programach dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Społeczne i kulturowe źródła oraz okoliczności towarzyszące przemocy w rodzinie
- IV.** Skala zjawiska przemocy w rodzinie na terenie Bielska-Białej w odniesieniu do rozmiaru tego zjawiska w Polsce oraz podsumowanie realizacji „Miejskiego programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie na lata 2010-2013”
- V.** Analiza SWOT Programu
- VI.** Założenia, cele i rezultaty Programu oraz jego adresaci
- VII.** Realizatorzy i Partnerzy Programu
- VIII.** Zasady finansowania Programu
- IX.** Harmonogram, monitorowanie i ewaluacja Programu

I. Podstawa prawna Programu.

Ustawa z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.) w art. 6 ust. 4 pkt 2 wyszczególnia wśród zadań z zakresu administracji rządowej realizowanych przez powiaty, a więc również miasta na prawach powiatu, do których należy Bielsko-Biała, opracowanie i realizację programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnego dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

Niniejszy *Miejski program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie na lata 2014-2020* stanowi integralną część systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie funkcjonującego w Bielsku-Białej oraz uzupełnia różne formy interwencji prawnych i administracyjnych podejmowanych wobec sprawców przemocy w rodzinie¹.

Program zawiera propozycje działań psychologicznych, edukacyjnych, socjalizacyjnych, a także profilaktycznych i terapeutycznych, ukierunkowanych na taką zmianę zachowań i postaw osób stosujących przemoc, która zmniejszy ryzyko stosowania przez nie przemocy w przyszłości oraz zwiększy ich zdolność do samokontroli i konstruktywnego rozwiązywania problemów w bliskich relacjach.

Niniejszy Program jest ponadto zgodny z:

- Rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 roku w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne (Dz.U. Nr 50, poz. 259),
- Załącznikiem nr 2 do Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, ustanowionego 25 września 2006r. Uchwałą Rady Ministrów Nr 162/2006, którego realizację przewidziano na lata 2006-2016,
- Strategią Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000-2020 (priorytet: Integracja społeczna, bezpieczeństwo, zdrowie, zakładający prowadzenie działań mających na celu dążenie do powszechnego i łatwego dostępu mieszkańców do systemu pomocy społecznej, zapewnienie bezpieczeństwa zarówno socjalnego, jak i publicznego, przeciwdziałanie dezorganizacji i patologii społecznej oraz wspieranie grup zagrożonych marginalizacją lub patologią społeczną, tak by ograniczyć te zjawiska),
- Strategią Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2006-2020, której misją i głównym celem jest poprawa warunków i jakości życia mieszkańców województwa śląskiego. Do przeciwdziałania przemocy w rodzinie odnosi się cel strategiczny nr 7 pn.: „Wzmacnianie bezpieczeństwa publicznego”, kierunek działań 7.3: „Ochrona rodzin i innych grup społecznych przed zjawiskami dezorganizacji i patologii społecznej” oraz cel strategiczny nr 6: „Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu”,
- Strategią Rozwoju Bielska-Białej do 2020 roku (cel strategiczny CB3: „Bielsko-Biała - Miastem rozwiniętych usług publicznych dla osób wymagających opieki z tytułu niepełnosprawności, wieku, marginalizacji i wykluczenia”),
- Strategią Rozwiązywania Problemów Społecznych miasta Bielska-Białej na lata 2014-2020 (cel strategiczny nr 8 pn. Przeciwdziałanie ubóstwu i zjawiskom wykluczenia społecznego oraz wzrost spójności społecznej; kierunek działań strategicznych nr 7 pn. Profilaktyka i rozwiązywanie problemu przemocy w rodzinie),
- Zaleceniami dotyczącymi realizacji programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie na terenie województwa śląskiego².

---

¹ Profesjonaliści zajmujący się profilaktyką i rozwiązywaniem problemów przemocy w rodzinie często unikają używania określeń stygmatyzujących np. „ofiara przemocy, sprawca przemocy”; powszechnie używa się określeń „osoba doświadczająca lub osoba doznająca przemocy”, „osoba pokrzywdzona przemocą”, „osoba stosująca przemoc”; w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i w rozporządzeniach wykonawczych do ustawy używane są określenia „osoba dotknięta przemocą” oraz „ofiara przemocy w rodzinie” i „osoba stosująca przemoc”. W niniejszym Programie użyto zamiennie powołanych wyżej określeń.

² Powyższe zalecenia można znaleźć na stronie internetowej Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach, Wydział Polityki Społecznej, Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie: <http://www.katowice.uw.gov.pl/wdzps/przemoc.html>

II. Założenia ogólne Programu. Przemoc w rodzinie jako zjawisko wieloaspektowe i interdyscyplinarne.

Przemoc w rodzinie nie jest zjawiskiem nowym. Choć istnieje tak długo jak sama rodzina, w Polsce stała się problemem społecznym, o którym zaczęto mówić publicznie dopiero w latach 90. XX wieku. W poszukiwaniu skutecznych form przeciwdziałania przemocy w rodzinie, ochronę i pomaganie ofiarom oraz pracę z jej sprawcami, która wpływa także na bezpieczeństwo ofiar przemocy domowej, angażuje się wielu profesjonalistów i wolontariuszy, organizacje pozarządowych oraz organów administracji państwowej i samorządu terytorialnego. Zajmowanie się przemocą w rodzinie wymaga wnikliwego zrozumienia złożoności zjawisk występujących w życiu rodzinnym, a także szczególnej troski i rozważań w trakcie procesu interwencji i pomocy.

Próby stworzenia precyzyjnego określenia zjawiska przemocy w rodzinie można znaleźć w definicji przyjętej w 1986r. przez Radę Europy, w której przemocą domową określono każde działanie jednego z członków rodziny lub zaniechanie, które zagraża życiu, cielesnej i psychicznej integralności lub wolności innego członka tej samej rodziny bądź poważnie szkodzi rozwojowi jego (jej) osobowości.³ Ogólną definicję przemocy znaleźć można także u A.Lipowskiej-Teutsch, która stanowi, że pojęcie przemocy w rodzinie obejmuje wszelkie odmiany złego traktowania tych członków rodziny, którzy nie są w stanie skutecznie się bronić.⁴

Pierwszą definicją przemocy w rodzinie w przepisach polskiego prawa powszechnie obowiązującego, jest definicja zawarta w art. 2 pkt 2 powołanej wyżej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, zgodnie z którą przemoc w rodzinie stanowi jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Członkiem rodziny według art. 2 pkt 1 powołanej wyżej ustawy jest osoba najbliższa w rozumieniu art. 115 § 11 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997r. Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.), tj. małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, osoba pozostająca we wspólnym pożyciu, a także inna osoba wspólnie zamieszkująca lub gospodarująca.

Opracowując definicję pojęcia „przemoc w rodzinie”, projektodawcy wzorowali się na roboczej definicji przyjmowanej przez polskich specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie (m.in. międzyresortowy zespół „Bezpieczni w rodzinie” działający w Polsce przy Kancelarii Prezydenta RP w latach 1996-1997), według której przemoc w rodzinie to zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie przeciw członkowi rodziny, naruszające prawa i dobra osobiste (w szczególności godzące w życie lub zdrowie fizyczne i psychiczne). Definicja ta podkreśla, że w przemoc w rodzinie najbardziej istotna jest demonstracja i wykorzystanie siły lub władzy w sposób, który jest krzywdzący dla innych członków rodziny (Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, www.parpa.pl). Przemocą może być nie tylko zachowanie, które się powtarza, lecz także pojedyncze zachowanie. Ponadto może to być działanie, tj. dokonanie jakiejś czynności lub zaniechanie, czyli niepodjęcie działania.

Definicja powyższa zawiera cztery podstawowe kryteria⁵, na podstawie których rozpoznaje się przemoc w rodzinie:

- Intencjonalność – działania sprawcy są celowe i zamierzone, nie dzieją się przypadkowo. Ich przypadkowość sprawca często stara się udowodnić. Intencjonalność nie oznacza tylko i wyłącznie celowego zadawania bólu i krzywdzenia ofiary, a dotyczy dążenia do uzyskania kontroli, władzy, bezwzględного posłuszeństwa. W przekonaniu sprawcy on sam jest osobą, która ma wiedzę o tym, co jest

³ K.Browne, M.Herbert: Zapobieganie przemocy w rodzinie, PARPA, Warszawa 1999

⁴ A.Lipowska-Teutsch: Rodzina a przemoc, PARPA, Warszawa 1995

⁵ K.Michalska, D.Jaszczak-Kuźmińska: Przemoc w rodzinie, Wydawnictwo Edukacyjne PARPAMEDIA, Warszawa 2007; P.R.Salber, M.D. i E.Taliaferro: O przemocy domowej – Poradnik lekarza pierwszego kontaktu, PARPA, Warszawa 1998; J.Mellibruda: Przemoc domowa. W: O przemocy domowej – Poradnik lekarza pediatry. Praca zbiorowa pod. red. J.Mellibrudy, R.Durdy, H.D.Sasal, PARPA, Warszawa 1998; H.D.Sasal: Niebieskie karty – przewodnik do procedury interwencji policji wobec przemocy w rodzinie, Wydawnictwo Edukacyjne PARPAMEDIA, Warszawa 2005; Wprowadzenie do Programu PARPA – Bezpieczeństwo w rodzinie. W: Niebieska Linia, Instytut Psychologii Zdrowia, Warszawa 02/99

dobrze dla osoby, którą krzywdzi, w związku z tym uważa, że powinien podejmować decyzje, a inni członkowie rodziny muszą się podporządkować.

- Dysproporcja sił – w rodzinach z problemem przemocy istnieje nierównowaga sił w aspekcie fizycznym, ale także materialnym, psychicznym, kulturowym, społecznym. W wyniku stosowania przemocy dysproporcja ta się pogłębia, ofiara czuje się coraz bardziej bezbronna i bezradna, a sprawca ma coraz większe poczucie bezkarności. Źródłem dysproporcji sił są m.in. wiek, płeć, stan zdrowia, dysponowanie majątkiem.
- Naruszanie godności i praw – w szczególności narażenie ofiary na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia. Sprawca traktuje partnera jak przedmiot odmawiając mu poczucia sprawstwa, podmiotowości, a tym samym narusza jego godność, netykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, poniża ofiarę, deprecjonuje ją, ośmiesza, pozbawia prawa do pracy, godziwych warunków życia, tajemnicy korespondencji, ochrony zdrowia, kontaktów z najbliższymi.
- Powodowanie cierpienia i szkód – ofiary traktowane w sposób bezlitosny, niegodny, doznają szkód fizycznych i psychicznych. Często po długotrwałej sytuacji traumatycznej nabierają przekonania, iż zasługują na takie traktowanie.

Przemoc ma różne oblicza i aspekty:

- jest procesem (nie pojawia się nagle, zmienna, tworzy cykle),
- ma tendencję do powtarzania się (rzadko jest jednorazowym epizodem),
- eskaluje (z czasem przybiera na sile),
- nie jest zjawiskiem niezależnym od udziału człowieka (sprawca jest zdolny do radzenia sobie z siłami, które czynią go sprawcą),
- toczy się w wymiarze: dominacja-uległość,
- odpowiedzialność leży zawsze po stronie sprawcy,
- przemoc przejawia się w różnych formach.

Ze względu na rodzaj zachowań sprawcy specjaliści wyróżniają pięć podstawowych form przemocy w rodzinie. Należą do nich:

- 1.** Przemoc fizyczna – wszelkiego rodzaju działania bezpośrednie z użyciem siły, których rezultatem jest nieprzypadkowe zranienie. Należą do nich m.in. szturchanie, popychanie, odpychanie, ciągnięcie za włosy, uszy, przytrzymywanie, obezwładnianie, policzkowanie, szczypanie, kopanie, duszenie, bicie otwartą ręką, pięścią lub przedmiotami, oblewanie wrzątkiem lub substancjami żrącymi, użycie broni, porzucanie w niebezpiecznej okolicy. Ich skutkiem mogą być opuchlizny, zwichnięcia, złamania, siniaki, rany cięte, klute, poparzenia (papierosowe, od pogrzebacza, żelazka), obrażenia wewnętrzne. Opisując przemoc fizyczną określa się również wskazania do konsultacji i leczenia medycznego. Jest to przemoc najbardziej widoczna, najtrudniejsza do ukrycia, za jej stosowanie zapadają najczęściej wyroki sądowe.
- 2.** Przemoc psychiczna (emocjonalna) – prowadzi do zniszczenia pozytywnego obrazu własnej osoby u jej ofiary, wykorzystując mechanizmy psychologiczne poprzez ośmieszanie, poniżanie, upokarzanie, zawstydzanie, narzucanie własnych poglądów, ciągłe krytykowanie, kontrolowanie, ograniczanie kontaktów z innymi ludźmi, stosowanie gróźb, szantażowanie. Wobec dziecka polega także na wciąganiu w konflikt osób dorosłych, manipulowanie nim, brak odpowiedniego wsparcia, opieki, uwagi i miłości, kierowanie wobec niego oczekiwań, którym nie jest w stanie sprostać, faworyzowanie jednego z rodzeństwa. Przemoc ta jest najtrudniejszą do udowodnienia. Często zaczyna się niepostrzeżenie, początkowo nie jest dostrzegana nawet przez osoby jej doznające. Zaczyna się od ignorowania potrzeb ofiary, zazdrości, krytykowania jej poglądów, wyglądu, ograniczania kontaktów z bliskimi, a kończy się na groźbach, oczernianiu, oskarżaniu, upokarzaniu, szantażowaniu.
- 3.** Przemoc materialna (ekonomiczna) – prowadzi do całkowitego uzależnienia finansowego ofiary od sprawcy, np. poprzez odbieranie zarobionych pieniędzy, niszczenie własności, uniemożliwianie podjęcia pracy, niezaspokajanie podstawowych potrzeb materialnych rodziny, okradanie, zaciąganie kredytów i zmuszanie do zaciągania pożyczek wbrew woli współmałżonka, uniemożliwianie dostępu do wspólnych środków finansowych i dóbr materialnych.
- 4.** Przemoc seksualna - przedmiotowe traktowanie ofiary w celu zaspokajania potrzeb seksualnych sprawcy, m.in. przez wymuszanie nieakceptowanych przez drugą osobę praktyk i zachowań seksualnych, kontynuowanie aktywności seksualnej, gdy ofiara nie jest w pełni tego świadoma, jak również bez pytania jej o zgodę lub w sytuacji, gdy takiego kontaktu się obawia. W przypadku dzieci przemoc ta dotyczy angażowania ich w aktywność seksualną przez osobę dorosłą. Przemoc ta odnosi się do zachowań

z kontaktem fizycznym oraz bez kontaktu fizycznego (np. prezentowanie dziecku treści pornograficznych, podglądanie, ekshibicjonizm, krytykowanie zachowań seksualnych).

5. Zaniedbywanie – ciągle niezaspokajanie podstawowych potrzeb materialnych i emocjonalnych, co pogarsza stan zdrowia ofiary i utrudnia jej prawidłowy rozwój. Tę formę przemocy stosują najczęściej osoby dorosłe wobec dziecka, m.in. poprzez odrzucenie emocjonalne, brak zainteresowania jego rozwojem, sytuacją życiową, problemami, stanem zdrowia, higieną, potrzebami żywieniowymi, ubiorem, pozostawianie dziecka bez opieki, nie zapewnianie mu schronienia, bezpieczeństwa, opieki medycznej (m.in. szczepień ochronnych, opieki stomatologicznej).

Powyższe formy przemocy mogą się przenikać. Każda z nich może też występować osobno. Poszczególne formy przemocy najczęściej ze sobą współlistnieją.

Zjawisko przemocy w rodzinie opisuje się także w dwóch innych kategoriach nazwanych przemocą gorącą i chłodną:

- Przemoc gorąca to gwałtowna erupcja tłumionych uczuć gniewu, frustracji, wściekłości, powodująca agresywne zachowania. To tajemnicze, dynamiczne, naładowane emocjami zjawisko pęknięcia tamy emocjonalnej, która do pewnego momentu powstrzymuje uczucia rodzące się najczęściej z frustracji i niemocy. Źródła tych trudnych uczuć sprawcy tkwią poza rodziną (np. sytuacje konfliktowe w pracy), a sprawca nie radzi sobie z nimi inaczej, jak odreagowując je na członkach rodziny. Towarzyszy mu przy tym poczucie bezkarności oraz przekonanie o bezbronności i bezradności ofiary.
- Przemoc chłodna, w przeciwieństwie do poprzedniej, nie przejawia się występowaniem tak gwałtownych emocji i agresywnych zachowań. Polega na zrealizowaniu pewnego scenariusza przemocy, zapisanego czasem w obyczajach, kulturze, czasem w pewnym wdrutowanym wzorze psychologicznym. Sprawca realizuje rolę, w którą wpisane jest dokonanie inwazji na cudze terytorium, pogwałcenie dóbr i praw. Przemoc chłodna przyjmuje nieraz postać bardzo rygorystycznego stylu wychowania, autorytarnego traktowania dorosłych członków rodziny. Sprawca jest przekonany o słuszności swoich czynów znajdując dla nich uzasadnienie i usprawiedliwienie („gdybym ich nie bił, nie wyrosłyby na porządnym ludzi”, „to dla jej dobra, inaczej całkowicie się zmarnuje”, „jakbym jej nie doprowadził do porządku, to by w ogóle o dom nie dbała”).

Przemoc w rodzinie najczęściej nie jest jednorazowym zdarzeniem. Często ma długą, nawet kilkunastoletnią historię i zwykle powtarza się według określonych, nietrudnych do zaobserwowania prawidłowości. Jeśli już raz ktoś przekroczył granicę przemocy w kontaktach z bliską osobą, to z dużym prawdopodobieństwem powtórzy to po raz kolejny. Zaobserwowano, że przemoc w rodzinie powtarza się w charakterystycznym schemacie. Na zjawisko to, nazwane cyklem przemocy wobec bliskich, opisane w 1979r. przez Leonorę Walker, składają się trzy następujące po sobie fazy:

- Faza narastania napięcia – początkiem cyklu jest wyczuwalny wzrost napięcia. Narastają sytuacje konfliktowe, których przyczyny mogą tkwić poza rodziną, czasem są to błahostki, drobne nieporozumienia. Osoby doznające przemocy określają tę fazę mianem ciszy przed burzą. Sprawca jest rozdrażniony, łatwo wpada w gniew, jest pełen pretensji i uszczypliwości. Jednocześnie przerzuca odpowiedzialność za taki stan rzeczy na ofiarę („widzisz co spowodowałaś, jak się zdenerwowałem”). Mimo starań ofiary, by uspokoić sprawcę poprzez spełnianie jego życzeń, zaczyna pojawiać się agresja. Ofiara usprawiedliwia sprawcę, obwinia siebie, jednak cokolwiek zrobi lub jakiegokolwiek działania zaniecha, nie jest w stanie zapobiec wybuchowi agresji. Osoba doświadczająca przemocy nie ponosi odpowiedzialności za czyny sprawcy. Każdy pretekst jest dla sprawcy dobry, by zmanifestować swoje niezadowolenie, gniew.
- Faza ostrej przemocy – to faza, w której wzrastające napięcie eksploduje, powoduje wybuch emocji, często zupełnie niekontrolowany, nieadekwatny do przyczyny podawanej przez sprawcę. Sprawca, zamieniając się w kata, jest nieobliczalny, agresywny wobec rodziny, niszczy sprzęty, zwiększając ryzyko dużych szkód fizycznych, nie zwracając uwagi na krzywdę innych. Osoba krzywdzona odczuwa wówczas przerażenie, bezsilność, poczucie winy, gniew (nie udało jej się zapobiec wybuchowi). Najczęściej po akcie ostrej przemocy ofiara decyduje o szukaniu pomocy, ujawnieniu przemocy, rozstaniu ze sprawcą, uruchomieniu działań prawnych. Całą sytuacją zszokowana jest nie tylko ofiara, ale również sprawca przemocy. Po wyładowaniu gniewu dociera do jego świadomości ogrom szkód, jakie wyrządził i stara się je doraźnie naprawić.
- Faza miodowego miesiąca – dla sprawcy to czas skruchy, zadośćuczynienia, angażowania się w naprawienie szkód, zapobieżenia konsekwencjom deklaracji poprawy i okazywania miłości. Sprawca przekonuje ofiarę, że przemoc już więcej się nie powtórzy, uwodzi ofiarę, która wbrew zdrowemu

rozsądkowi wierzy w to głęboko. W związku ofiary i sprawcy sytuacja poprawia się na tyle, że przypomina tą z początku znajomości. Niedawno gotowa uciec ofiara – zostaje, wycofuje sprawy sądowe, odmawia składania zeznań. Cieszy się namiastką „normalności”. Pozornie ofiara odzyskuje kontrolę nad sytuacją. Niebezpieczeństwo tej fazy polega na tym, że sprawca nie jest w stanie długo pełnić takiej roli, z błahego powodu znowu narasta napięcie i cykl się powtarza, z czasem przybierając na sile. Faza ta daje ofierze złudną nadzieję, opóźnia poszukiwanie pomocy i wychodzenie z kręgu przemocy.

Przedstawione powyżej fazy cyklu przemocy w rodzinie następują kolejno po sobie przybierając na sile. Z czasem skróceniu ulega faza miodowego miesiąca, gdyż doświadczenie uczy sprawcę, że nie musi się tak bardzo starać – ofiara nie realizuje swoich gróźb i zamierzeń. Czasem już sam brak przemocy jest dla ofiary nagradzający. Tym samym u sprawcy narasta poczucie bezkarności, a u ofiary poczucie winy, bezradności i bezsilności. Osoby doświadczające przemocy w wyniku wieloletniego treningu zwykle wyczuwają zbliżające się niebezpieczeństwo, same wywołują awanturę, by mieć już przemoc za sobą. Zjawisko to jest mylące dla osób pomagających, gdyż łatwo założyć prowokację sprawcy przez ofiarę, a zatem przypisać jej winę, w którą sprawca głęboko wierzy i eksponuje ją, podważając wiarygodność ofiary.

Jedną z cech charakteryzujących zachowania osób doświadczających przemocy w rodzinie jest rozchwianie emocjonalne, niepewność, częste, niezrozumiałe zmiany decyzji, ciągle poczucie zagrożenia. Przemoc w rodzinie, jak każde zdarzenie traumatyczne, skutkować może następstwami w postaci: ostrej reakcji na stres ujawniającej się w okresie miesiąca od traumatycznego wydarzenia, depresji, uzależnienia i nadużywania substancji chemicznych, zaburzeń osobowości, zachowań autoagresywnych, zespołu lęku uogólnionego, paniki, psychoz, objawów somatycznych (zwłaszcza u dzieci – ofiar przemocy), niezdolności określenia granic dopuszczalności różnych zachowań w relacji, bezsilności, izolacji społecznej, strachu przed siłą partnera, przed rozpadem związku, przed samotnością, przed utratą dzieci, które zabierze partner, rezygnacji, poddania się, niczym nieuzasadnionej nadziei na zmianę wynikającej z mechanizmu cyklu przemocy, braku odpowiedzialności za zdrowie i życie własne i dzieci, zaburzeń snu, utraty szacunku do siebie, zaniżonego poczucia własnej wartości, poczucia winy, wstydu, nieświadomości podlegania przemocy, nieświadomości prawa do obrony siebie, itd. Prócz czynników zewnętrznych, takich jak finansowa zależność od sprawcy, uwarunkowania kulturowo-religijne i środowiskowe, osoba doświadczająca przemocy w rodzinie pozostaje w związku przemocowym w wyniku działania mechanizmów przemocy:

- cyklu przemocy w rodzinie, wspomnianego powyżej,
- syndromu wyuczonej bezradności (utrata motywacji do działania, bezradność nabyta w wyniku negatywnych doświadczeń, braku skuteczności podejmowanych wcześniej przez ofiarę działań),
- zjawiska „prania mózgu” (izolacja, poniżanie, degradacja, monopolizacja uwagi, ograniczanie snu i odpoczynku, doprowadzenie do wyczerpania psychicznego i fizycznego, wywołanie lęku, depresji, nieprzewidywalność kar i nagród doprowadzające do dezorientacji, zmniejszenia oporu oraz podtrzymania nadziei, demonstracyjne akcentowanie wszechwładzy i wszechmocy),
- zespołu stresu pourazowego PTSD (objawy: ponowne doświadczanie urazu – przypadkowe bodźce aktywizują sieć strachu, natrączywe wspomnienia, koszmary senne, emocjonalne odrętwienie, zwiększone pobudzenie psychofizjologiczne, przewlekłe poczucie winy, wstydu, drażliwość, wybuchy gniewu, niestanna czujność),
- procesu wiktymizacji spowodowanego nieprawidłowymi reakcjami środowiska społecznego, takimi jak bagatelizowanie, niedowierzanie, obwinianie, wywołującymi wtórne zranienia i przyjęcie tożsamości ofiary,
- syndromu sztokholmskiego objawiającego się żywioną przez ofiarę wdzięcznością za drobne przywileje, chwile „miodowych miesięcy”, namiastkę uczucia, a nawet za życie,
- mechanizmu „psychologicznej pułapki”, polegającego na trudnościach w rezygnacji ze związku, w który zainwestowało się dużo czasu, zapału i energii.

Do czynników ryzyka krzywdzenia dzieci zaliczono:

- czynniki związane z rodziną, m.in. deprivowane potrzeby ekonomiczne, przewlekła choroba lub inwalidztwo w rodzinie, związek nieformalny lub małżeństwo mieszane etnicznie, zaburzenia psychiczne, opóźnienia w rozwoju umysłowym jednego lub obojga rodziców, posiadanie dzieci z różnych związków, zgon dziecka z przyczyn niewyjaśnionych, sytuacja kryzysu w rodzinie, uzależnienia,
- czynniki związane z matką, m.in. pierwszy poród przed 18 rokiem życia, poród pierwszego dziecka bez zawarcia związku małżeńskiego z ojcem dziecka, dwa lub więcej nieudanych związków przed 25 rokiem

życia, krzywdzenie dziecka w historii poprzednich związków, aktualny nie satysfakcjonujący związek z mężczyzną, doświadczenia krzywdzenia w rodzinie pierwotnej, własne poważne problemy emocjonalne, uzależnienia,

- czynniki związane z dzieckiem, m.in. dziecko z pierwszego małżeństwa nieakceptowane przez drugiego męża, rozczarowanie związane z płcią dziecka, dziecko urodzone po śmierci poprzedniego dziecka, wada rozwojowa dziecka, wcześniactwo, dzieci bliźniacze, zachowania dziecka- nadpobudliwość, moczenie nocne, trudności ze snem, jedzeniem,
- czynniki środowiskowo-kulturowe, m.in. stereotypy społeczne odbierające dzieciom możliwość obrony, znieczulające wrażliwość świadków przemocy.

K.Fenik podkreślała, iż przemoc wobec małego dziecka oraz przemoc rodziców wobec siebie, której małe dziecko jest świadkiem, wywołuje w nim głębokie zmiany. Dziecko zauważa wydarzenia poprzez zmysły, słyszy krzyk, spostrzega gwałtowność reakcji i silnie wyrażane emocje rodziców. Widzi sekwencję gwałtownych zmian w wyrażanych emocjach. Po współodczuwaniu każdego z trudnych uczuć nie doświadcza ukojenia, uspokojenia ze strony rodziców, którzy zajęci są swoimi emocjami. Z czasem uspokajają się kiwając się, chowając, ssąc kciuk, silnie ściskając pluszaka. Stopniowo, gdy przemoc się powtarza, adoptuje się do sytuacji, szuka zachowań, które dadzą mu ochronę: „Dziecko, doświadczając przemocy, przestaje koncentrować się na eksploracji rozwojowej, uczeniu się nowych kompetencji, ośmieleniu się do pokonywania kolejnych zadań rozwojowych, które same w sobie wymagają poczucia bezpieczeństwa. Zamiast się rozwijać, cofa się w rozwoju emocjonalnym i społecznym, bo się boi. Brak naszej zgody na ekspozycję dziecka na przemoc między jego rodzicami i wymaganie zmiany tej sytuacji to ratowanie jego zdrowia psychicznego.”⁶

Doświadczenie przemocy jest jedną z wielu sytuacji kryzysowych. Wśród definicji kryzysu funkcjonują m.in. zamieszczone w publikacji „Strategie interwencji kryzysowej”⁷ dwie następujące: kryzys jest wynikiem trudności w osiągnięciu celów życiowych, przeszkód, które wydają się ludziom nie do pokonania na drodze zwyczajowych wyborów i zachowań; kryzys jest odczuwaniem lub doświadczaniem wydarzenia bądź sytuacji jako trudności nie do zniesienia, wyczerpującej zasoby wytrzymałości i naruszającej mechanizmy radzenia sobie z trudnościami. U osoby będącej w kryzysie, która nie otrzyma stosownego wsparcia, mogą wystąpić poważne zaburzenia afektywne, behawioralne i poznawcze.

Stosowanie przemocy przez sprawców jest niezwykle nagradzającym sposobem sprawowania władzy, kontroli i podporządkowywania ofiar swojej woli. Wśród przyczyn stosowania przemocy w rodzinie przez sprawców podaje się:

- przeciążenie problemami, silnymi emocjami,
- brak wystarczających umiejętności konstruktywnego radzenia sobie z emocjami, kontrolowania własnej agresji i wrogości, porozumiewania się z otoczeniem, współdziałania, rozumienia potrzeb innych ludzi,
- obciążenie przez wzorce kulturowo-środowiskowe, akceptujące przemoc we wzajemnych kontaktach – antycypowanie naznaczonych przemocą przepisów ról ojca, męża,
- brak wiedzy o człowieku i życiu,
- skłonność do sadyzmu,
- poczucie niskiej wartości,
- bezradność,
- nadużywanie alkoholu i substancji psychoaktywnych, uzależnienie.

Tłumacząc stosowanie przemocy w rodzinie sprawca m.in.:

- kwestionuje swoją odpowiedzialność przekonując, iż podlega zewnętrznym siłom, nad którymi nie panuje (przypadek, wypadek, działanie niezamierzone),
- kwestionuje szkodę przekonując innych, że nic takiego się nie stało, np. mówi domownikom, że ich pozabija, ale „to tylko słowa”,
- kwestionuje wiarygodność ofiary odbierając prawo osobom, które ucierpiały do nazywania siebie ofiarami jego czynów (nazywa swoje czyny aktem słusznej zemsty, kary),
- potępia potępiających, odbierając oceniającym jego czyn, prawo oceniania, odwracając uwagę od czynu lub tłumacząc, że wszyscy tak robią, wobec tego ocena jest nieadekwatna,

⁶ K.Fenik: Ani śladu? Jak przemoc wpływa na małe dziecko. W: Niebieska Linia Nr 1/90/2014, s.8

⁷ R.K.James, B.E. Gilliland: Strategie interwencji kryzysowej, op. cit.

- odwołuje się do wyższych racji, np. do przekonania o dobrych metodach wychowawczych lub bronięcia dobrego wizerunku swojego i rodziny, który ofiara niszczy.

Sprawca stosuje zwykle jednocześnie kilka technik manipulacji, odwołując się do najróżniejszych uczuć, zmieniając taktykę, gdy któraś z technik zawodzi.

Problem przemocy domowej jest zjawiskiem wieloaspektowym. Jest ujmowany w perspektywie społecznej, ekonomicznej, prawnej, psychologicznej i moralnej. Każda z perspektyw nieco inaczej ujmuje jego różne aspekty, diagnozuje potrzeby i zasoby, odmiennie określa kierunki działań pomocowych, m.in.:

- Zgodnie z literą prawa przemoc w rodzinie jest przestępstwem. Kodeks karny za znęcanie fizyczne lub moralne nad członkiem rodziny przewiduje karę pozbawienia wolności.
- Perspektywa moralna koncentruje się na tym, że dokonywanie przemocy jest krzywdzeniem osób słabszych i jest złem.
- Psychologiczne spojrzenie na to zjawisko zwraca uwagę na cierpienie i bezradność osób doświadczających przemocy, a także odsłania mechanizmy sterujące przemocą i złożone procesy interakcji między sprawcą i ofiarą.
- Perspektywa społeczna ukazuje zawarte w obyczajach i postawach mity i stereotypy społeczne, mogące sprzyjać przemocy lub ją usprawiedliwiać. W tej perspektywie organizowane są siły społeczne w systemie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Z perspektywy moralnej i prawnej najważniejsze jest potępienie czynu (aktu przemocy), ochrona osoby pokrzywdzonej przed bezprawiem, sprawiedliwe ukaranie sprawcy. Przyjęcie takiej perspektywy jest szczególnie użyteczne w udzielaniu ofiarom pomocy prawnej oraz wsparcia i doraźnej pomocy psychologicznej w kryzysie. Perspektywa moralna nie może jednak zastąpić perspektywy psychologicznej, która wiąże się ze zrozumieniem złożoności zjawiska przemocy i ulegania jej oraz planowaniem doświadczeń korekcyjnych umożliwiających zmiany intrapsychiczne. Ważna jest świadomość istnienia obu tych perspektyw. Większość koncepcji psychologicznych uznaje, że równowaga związku, nawet patologiczna, jest współtworzona przez obu partnerów. Koncepcje behawioralne odwołują się do terminów wspólnego wzmacniania i przyjmują, że zachowanie ofiary jest wzmocnieniem sprawcy. Koncepcje systemowe przyjmują, że zachowania partnerów są elementami pętli sprzężenia zwrotnego ich związku traktowanego jako system dążący do zachowania homeostazy. Przecinając ten proces w dowolnym miejscu nie sposób jednoznacznie wskazać na pierwotną przyczynę. Koncepcje psychoanalityczne używają pojęcia koluzji – nieświadomie rozgrywanego przez partnerów konfliktu przeniesionego z dzieciństwa, w którym jeden przyjmuje postawę progresywną, a drugi regresywną. Konflikt ten może rozgrywać się wokół kwestii kontrolowania – bycia kontrolowanym, niewierności – zazdrości, władzy – poddania.

Profesjonaliści powinni posiadać umiejętność rozdzielenia kategorii oceniających od przyczynowych: wina nie jest równoznaczna z przyczyną przemocy w rodzinie. Bezprawne czyny sprawcy powinny podlegać karze, co nie oznacza, że nie należy mu się praca korekcyjno-edukacyjna. Korzystne jest rozdzielenie interwencji kryzysowej i psychoterapii przeznaczonej dla osób doświadczających przemocy. Ponadto istotnym jest oddzielenie funkcji psychologicznego doradcy, czy konsultanta ds. przemocy od funkcji psychoterapeuty. Ten pierwszy w początkowym okresie kontaktów z klientem pełni funkcje aktywnie wspomagającą. Psychoterapeuta zapewnia w dalszej fazie procesu pomagania większą neutralność, co umożliwia badanie nieświadomych wzorców emocjonalno-poznawczo-behawioralnych i oczekiwań osoby uwikłanej w przemoc w aspekcie przejęcia odpowiedzialności za swoje życie. W odróżnieniu od przedstawionych perspektyw, perspektywa społeczna ukazuje zawarte w obyczajach, postawach mity i stereotypy społeczne, mogące sprzyjać przemocy lub usprawiedliwiać ją. Jest też motorem organizowania sił społecznych w systemie przeciwdziałania przemocy domowej. Z rozróżnienia ww. perspektyw wynika także potrzeba interdyscyplinarnego współdziałania służb i instytucji społecznych w celu skutecznej ochrony ofiar przemocy w rodzinie i przeciwdziałania temu problemowi. Złożona natura tego zjawiska sprawia bowiem, że żadna z instytucji w pragmatyce swoich działań nie jest w stanie sama wypracować strategii i metod gwarantujących osiągnięcie powyższego celu. Co więcej, działania wybiórcze, nie obejmujące całego systemu rodzinnego i prowadzone przez różne instytucje bez porozumienia między nimi przyczynić się mogą do wtórnej wiktyimizacji ofiar przemocy i opóźnień w realizacji pracy socjalnej, psychologicznej, pedagogicznej oraz działań organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości.

III. Modele przemocy w programach dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Społeczne i kulturowe źródła oraz okoliczności towarzyszące przemocy domowej.

Pierwsze programy dla sprawców przemocy domowej zostały opracowane ponad ćwierć wieku temu w Stanach Zjednoczonych i kraj ten ma najdłuższe doświadczenia w tym zakresie, a opracowane standardy realizacji tych programów zakładają ścisłą współpracę z instytucjami wymiaru sprawiedliwości. Podobna współpraca była elementem przedmiotowych programów w Kanadzie, Australii i krajach skandynawskich. Współcześnie obserwuje się w koncepcjach pracy ze sprawcami przemocy w rodzinie poszukiwanie modelu integrującego wszystkie tradycyjnie różnicowane koncepcje wyjaśniania przyczyn i przeciwdziałania przemocy w rodzinie, a w szczególności modelu społeczno-kulturowego, systemowego oraz modelu przemocy rozpatrywanej z perspektywy podejścia skoncentrowanego na rozwiązaniu.⁸

Model społeczno-kulturowy oparty jest na koncepcji społeczeństwa patriarchalnego. Podkreśla się w nim, że mężczyźni są wychowywani i socjalizowani w taki sposób, że spostrzegają stosowanie przemocy jako akceptowane kulturowo narzędzie wywierania wpływu i sprawowania kontroli. Przemoc rozumiana jest jako aspekt relacji między mężczyznami i kobietami dotyczący dążenia do władzy, dominacji i kontroli. Przemoc domowa jako narzędzie utrzymania męskiej władzy w rodzinie jest, zdaniem specjalistów, wzmacniana historyczną tolerancją dla zachowań przemocowych wobec kobiet.⁹ W społeczeństwie patriarchalnym odnaleźć można uzasadnienia tworzące, podtrzymujące i usprawiedliwiające przemoc wobec kobiet. Uzasadnienia uznające przemoc za zasadną, sensowną i potrzebną można znaleźć w obszarach¹⁰:

- społecznego postrzegania płci,
- traktowania kobiety w kategoriach własności mężczyzny,
- traktowania kobiety jako obiektu seksualnego,
- seksistowskiego języka.

Założenia modelu społeczno-kulturowego realizuje program dla osób stosujących przemoc w rodzinie zwany „Programem z Duluth”, który od lat wdrażany jest w Polsce dzięki inicjatywie Fundacji Batorego. Interwencje wobec sprawców prowadzone są w tym modelu poprzez zorganizowane formy obowiązkowego uczestnictwa w sesjach edukacyjnych, podczas których mężczyźni konfrontowani są z osobistymi tendencjami do korzystania ze stereotypów męskiej dominacji oraz uczeni są sprawowania skutecznej kontroli nad swoimi zachowaniami przemocowymi. W ostatnich latach zmierza się do integrowania tego modelu z innymi modelami przeciwdziałania przemocy domowej. Statystyki przemocy w rodzinie potwierdzają, że większość aktów przemocy ma miejsce wobec kobiet, jednak „przemoc nie ma płci” i jest przemocą niezależnie od tego, wobec kogo się ją stosuje.¹¹ Przemoc w rodzinie stosowana jest nie tylko wobec kobiet, a dowodzą tego badania nad przemocą wobec dzieci, czy osób starszych.

Innym modelem przemocy jest model analizujący przemoc w strukturze systemu rodzinnego. Przyczyny przemocy są w nim wyjaśniane zaburzeniami relacji rodzinnych i dysfunkcjonalności systemu komunikacji wewnątrz rodziny, a partnerzy spostrzegani są jako współodpowiedzialni za przyczynianie się do eskalacji konfliktów. Rozróżnianie ofiar i sprawców jest niejednoznaczne. Interwencje wobec sprawców z tej perspektywy prowadzone są w formie poradnictwa małżeńskiego lub rodzinnego skoncentrowanego na uczeniu umiejętności komunikowania się i unikania przemocy. Zwolennikami tego modelu są terapeuci systemowej terapii rodzin. Model ten został poddany w ostatnich latach zdecydowanej krytyce specjalistów i organizacji zajmujących się przemocą w rodzinie i zakazany do realizacji wobec sprawców przemocy w większości stanów USA z racji zagrożenia wtórną wiktyimizacją ofiar oraz rozpraszania odpowiedzialności sprawców.

W kolejnym modelu przemocy rozpatrywanej z perspektywy podejścia skoncentrowanego na rozwiązaniu analiza przemocy przyjmuje za czynniki równoważne strukturę rodziny i systemu społecznego, indywidualne patologie jej członków i dysfunkcjonalność systemu komunikacji wewnątrz rodziny. W modelu tym rozróżnienie sprawcy i ofiary pozostawia się ocenie instytucji wymiaru sprawiedliwości, a zadaniem osób pomagających jest prowadzenie działań korekcyjnych opartych na wzmacnianiu postaw pozytywnych i odrzucaniu negatywnych. Z tej perspektywy interwencje wobec sprawców prowadzone są w formie terapii

⁸ Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, Warszawa 2006

⁹ Ibidem

¹⁰ Ewa Habdas: Gwałt a kultura patriarchalna. W: Niebieska Linia 4/45/2006 Instytut Psychologii Zdrowia Warszawa 2006

¹¹ J.Śpiewak: Dzieci, ludzie i ustawa. W: Niebieska Linia 2/67/2010 Instytut Psychologii Zdrowia Warszawa 2010

indywidualnej lub grupowej, dopuszczając stosowanie poradnictwa małżeńskiego lub rodzinnego. Podejście to wymaga nacisku na kompetencje i przestrzeganie zasad etyki zawodowej od osób prowadzących terapię.

Współcześnie w programach dla sprawców dominuje poszukiwanie modelu integrującego elementy tradycyjnych modeli, a w szczególności:

- edukacji na temat kulturowo-obyczajowych zjawisk wspierających i przeciwstawiających się przemocy oraz konfrontowanie ze stereotypami promującymi przemoc,
- promocji wartości i idei wspierających godność osoby, dobro rodziny, równość płci oraz prawa kobiet i dzieci, a także odpowiedzialność za osobiste decyzje i gotowość ochrony słabszych,
- stosowania procedur behawioralno-poznawczych w celu korygowania postaw i zachowań związanych z przemocą,
- uczenia umiejętności konstruktywnej komunikacji interpersonalnej oraz samokontroli.

IV. Skala zjawiska przemocy w rodzinie na terenie Bielska-Białej w odniesieniu do rozmiaru tego zjawiska w Polsce oraz podsumowanie realizacji „Miejskiego programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie na lata 2010-2013”.

Przemoc w rodzinie należy do zjawisk, których obiektywna diagnoza społeczna jest utrudniona. Złożona natura tego zjawiska oraz warunkujących go i współistniejących czynników społecznych i kulturowych sprawia, że źródła informacji o problemie ukazują jedynie fragment rzeczywistego jego obrazu, porównywany niekiedy do wierzchołka góry lodowej.

Opublikowany 20 czerwca 2013r. raport Światowej Organizacji Zdrowia pokazuje, że przemoc wobec kobiet jest zjawiskiem powszechnym w każdym rejonie świata. Większość ofiar zachowania przemocowe spotyka w ich własnym domu, niezależnie od szerokości geograficznej. Raport zawiera globalne dane o przemocy wobec kobiet, które wskazują na to, iż 35% kobiet doświadcza w życiu przemocy fizycznej bądź seksualnej, a 30% kobiet – przemocy ze strony partnera. Według raportu 38% przypadków agresji ze strony partnera kończy się śmiercią kobiet. Z badań wynika także, iż w naszej części Europy przemocy ze strony partnera doświadcza co czwarta kobieta.¹² Dane policyjne zbierane w Polsce w oparciu o procedurę „Niebieskie Karty” pokazują, że corocznie Policja podejmuje interwencję w około 80-90 tysięcy przypadków przemocy domowej, a sądy skazują za przestępstwo z art. 207 § 1 kk około 15.000 osób.¹³ Wyniki badań pn. „Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci”, przeprowadzonych przez Dział Badawczy Fundacji „Dzieci Niczyje” we współpracy z instytutem Millward Brown w 2012r. pokazały, iż 18% nastolatków było świadkami przemocy domowej a 6% dzieci doświadczyło zaniedbania. Z badań przeprowadzonych w Polsce w 2007r. przez TNS OBOP pn. „Polacy wobec zjawiska przemocy w rodzinie oraz opinie ofiar, sprawców i świadków o występowaniu przemocy w rodzinie” wynika, że dwie trzecie (64%) Polaków zna w swoim otoczeniu, sąsiedztwie rodziny, o których słyszeli lub wiedzą, że dochodzi w nich do różnych form przemocy, a co trzeci Polak (36%) doświadczył przemocy od członka rodziny. Większość osób z tej grupy było ofiarami przemocy kilkakrotnie i kolejne akty przemocy miały miejsce przed upływem 12 miesięcy od pierwszego zdarzenia. Bycie ofiarą przemocy najczęściej potwierdzały kobiety (39%). Najbardziej rozpowszechnioną formą przemocy, jak okazało się podczas ww. badań, była przemoc psychiczna (31%) i fizyczna (17%). Ponadto, co piąty Polak był sprawcą przemocy wobec członków swojej rodziny. Sprawcy przemocy z gospodarstw domowych, w których są dzieci do lat 18, częściej, niż gdy dzieci nie ma, przewidują ponowne zastosowanie przez siebie przemocy psychicznej (63% wobec 44%) oraz fizycznej (58% wobec 23%). Świadczy to o tym, że na przemoc szczególnie narażone są dzieci.

Ponadto badania wskazują, że:

- a) życzeniowe myślenie częściej towarzyszy ofiarom przemocy, niż jej sprawcom. Sprawcy częściej niż ofiary przemocy obawiali się, że sytuacja przemocy w rodzinie może się powtórzyć (w przypadku: przemocy psychicznej - 53% wobec 47%, przemocy ekonomicznej – 39% wobec 38%, fizycznej – 38% wobec 30%, seksualnej – 39% wobec 25%),

---

¹² M. M.Pawłowska: Przemoc wobec kobiet jak epidemia. W: „Niebieska Linia” Nr 5/88/2013, Instytut Psychologii Zdrowia, Warszawa 2013

¹³ D.Jaszczak-Kuźmińska, K.Michalska: Zespoły interdyscyplinarne. Procedura „Niebieskie Karty”, Wydawnictwo edukacyjne PARPAMEDIA, Warszawa 2012

- b) spożywanie alkoholu ma duży wpływ na występowanie przemocy w rodzinach: blisko połowa (46%) ofiar stwierdziło, że przynajmniej raz sprawca był w momencie zdarzenia pod wpływem alkoholu,
- c) poziom korzystania z pomocy rodzin dotkniętych przemocą jest bardzo niewielki – korzystała z niej jedynie co piąta rodzina (21%),
- d) 49% społeczeństwa żywi przekonanie, że ofiary przemocy akceptują swoją sytuację, co może wpływać na obojętność wobec tego zjawiska w najbliższym otoczeniu,
- e) co czwarty respondent (24%) stwierdził, że sprawca zaprzestanie przemocy, gdy nie będzie prowokowany, co wskazuje na obarczanie ofiar odpowiedzialnością za doświadczaną przemoc,
- f) znaczna część społeczeństwa uważa za normalne podczas kłótni w rodzinie: obrażanie i wyzwiska (24%) oraz szarpanie i popychanie (18%). Powodem niepokoju bywają dopiero siniaki i rany na ciele ofiary (16%), a więc przemoc kojarzy się przede wszystkim z przemocą fizyczną.¹⁴

W latach 60. XX wieku wprowadzono określenie „syndrom dziecka maltretowanego”, które stało się jednostką medyczną. Mimo to skala zjawiska krzywdzenia dzieci jest nadal bardzo duża.¹⁵ Przeprowadzone w lutym 2005r. przez TNS OBOP badania na temat bicia dzieci w Polsce pokazały m.in., że 22% respondentów było przekonanych, że wolno zbić dziecko, jeśli przynosi to pozytywne efekty. Polacy pytani o własne doświadczenia związane z przemocą w dzieciństwie odpowiadają, że 63% z respondentów było karanych klapsami, 38% było bitych pasem lub innym przedmiotem, 21% - dostawało lanie na „gołą skórę”, 6% z respondentów było bitych pięściami i kopanych.¹⁶

Od 2011r. Rzecznik Praw Dziecka zleca badania dotyczące postaw społecznych w stosunku do przemocy stosowanej wobec dzieci oraz aprobaty wobec działań mających na celu ochronę dzieci przed przemocą. Analiza porównawcza trzech edycji badań z lat 2011-2013 pokazuje, iż wśród Polaków utrzymuje się dość wysoki poziom społecznej akceptacji dla przemocy wobec dzieci.¹⁷

Przedstawiony obraz postaw społecznych wobec kwestii przemocy nad dziećmi ze strony rodziców skłonił E.Jarosz do wysnucia kilku refleksji. Pomimo nowelizacji prawa w ww. sprawie oraz kilku kampanii społecznych dotyczących powołanych wyżej kwestii, postawy Polaków, w tym wiedza w sprawie przemocy wobec dzieci przedstawiają się nadal niekorzystnie. Przekonanie o pozytywnym wpływie bicia na wykształcenie w dziecku dyscypliny i korygowanie jego wybryków i negatywnych skłonności wydaje się silnie zakorzenione. Niekorzystne jest także to, że duża część społeczeństwa uważa, iż fizyczne karanie dzieci jest niezbywalnym prawem rodziców. Prawo rodziców do wychowania dziecka w sposób, jaki uznają za właściwy, wydaje się być wartością konkurującą z ochroną samego dziecka, jego bezpieczeństwem, dobrem i prawami. Wyniki badań wskazują, że potrzebne są racjonalne i systemowe oraz bardziej intensywne oddziaływania na postawy społeczne. E.Jarosz rekomenduje w tej sprawie długofalowe kampanie społeczne oraz programy dla rodziców realizowane w ramach różnych instytucji, a także programy kształcenia dla pedagogów i nauczycieli. Zadanie to wymaga czasu, ale należy uznać, że jest możliwe do realizacji, o czym świadczą powołane wyniki badań.

Od problemu przemocy w rodzinie nie są wolne również rodziny zamieszkałe w Bielsku-Białej. Na podstawie raportu¹⁸ z 2008r. z badań przeprowadzonych przez PBS DGA stwierdzono, że stykanie się bielszczan z przemocą miało miejsce w najbliższej, aktualnej rodzinie, a także w rodzinie zapamiętanej z dzieciństwa. Co prawda niewielki odsetek (2,5%) badanych zadeklarował, iż w ciągu ostatnich 12 miesięcy w ich najbliższej rodzinie miał miejsce, co najmniej jeden przypadek przemocy fizycznej, jednak więcej, bo 4,6% respondentów przyznało, że w ich najbliższym otoczeniu doszło do przemocy psychicznej. Dla porównania, w raporcie z korespondujących z powyższymi badań, zrealizowanych na zlecenie Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej w roku 2013, jedynie 0,7% badanych zadeklarowało, iż w ciągu ostatnich 12 miesięcy w ich najbliższej rodzinie miał miejsce, co najmniej jeden przypadek przemocy fizycznej (o 1,8%

¹⁴ Ośrodek Badania Opinii Publicznej Sp. z o.o.: Polacy wobec zjawiska przemocy w rodzinie oraz opinie ofiar, sprawców i świadków o występowaniu i okolicznościach występowania przemocy w rodzinie, Warszawa 2007

¹⁵ K.Michalska, D.Jaszczak-Kuźmińska: Przemoc w rodzinie, op. cit.; A.Margolis: Zespół dziecka maltretowanego. Diagnostyka medyczna, Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa 1998

¹⁶ Ibidem

¹⁷ E.Jarosz „Tyłek nie szklanka – postawy Polaków wobec przemocy nad dziećmi” W: „Niebieska Linia” Nr 1/90/2014, s.1-4

¹⁸ Raport z badania pn. „Rozpowszechnienie picia napojów alkoholowych oraz używania narkotyków wśród mieszkańców Bielska-Białej – postawy i zachowania wobec różnych zjawisk i problemów związanych z konsumpcją alkoholu i używaniem substancji psychoaktywnych w środowisku lokalnym”, PBS DGA, Sopot-Warszawa 2008

respondentów mniej niż w roku 2008). Więcej, bo 2,4% respondentów, choć o 0,1% mniej niż w roku 2008, przyznało, że w ich najbliższym otoczeniu doszło do przemocy psychicznej.¹⁹

Ankietowanym zadano również pytanie dotyczące bycia ofiarą lub świadkiem przemocy w swojej rodzinie w okresie dzieciństwa. W Bielsku-Białej w 2008r. średnio co dziesiąty badany w 2008r. (10,1%) choć raz czuł się ofiarą przemocy w rodzinie (1% respondentów badania w 2013r.), natomiast 12,4% badanych było jej świadkiem (3,7% respondentów badania w 2013r.).

Mieszkańców Bielska-Białej pytano także o postawy wobec przemocy w rodzinie. Respondenci w 2008r. w zdecydowanej większości (96,1%) wyrażali sprzeciw wobec poglądu o istnieniu okoliczności usprawiedliwiających przemoc w rodzinie. Dla porównania w 2013r. sprzeciw wobec tych poglądów wyraziło 68% respondentów. Nieco niższe odsetki w 2008r. odnotowano wśród badanych (84,8%) sprzeciwiających się przypisywaniu współodpowiedzialności za doznawaną przemoc bitym kobietom. W 2013r. jedynie siedmiu na dziesięciu (69,5%) badanych wyraża swój sprzeciw w powołanej wyżej sprawie. Jednocześnie zaobserwowano wysokie odsetki osób (85,8%) uważających pomaganie ofiarom przemocy domowej za obowiązek każdego człowieka. W 2013r. pogląd ten reprezentowało dwie trzecie mieszkańców Bielska-Białej (65,2%).

Więcej wniosków płynących z analizy wyników powołanych wyżej badań społecznych zrealizowanych na terenie Bielska-Białej zawarto w Programie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie w Bielsku-Białej na lata 2014-2020.

Prócz diagnozy problemu przemocy w rodzinie analizie warto poddać również zasoby systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, służące zapobieganiu wystąpienia przemocy w rodzinie i rozwiązywaniu ww. problemu.

W raporcie z grudnia 2012 z badań zrealizowanych przez Instytut Badawczy Millward Brown SMG/KRC pn. „Diagnoza dotycząca realizacji zadań wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wykonywanych przez zespoły interdyscyplinarne/ grupy robocze, a także realizacji procedury Niebieskie Karty w oparciu o rozporządzenie w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy Niebieska Karta”, przedstawiono informacje dotyczące 1666 zespołów interdyscyplinarnych ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie (z 65% gmin w Polsce), powołanych w ramach znowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

- W przypadku 79% badanych zespołów na terenie gminy prowadzone jest poradnictwo i interwencja w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
- W skład badanych zespołów interdyscyplinarnych wchodzi przedstawiciele jednostek organizacyjnych pomocy społecznej (100%), Policji (100%), gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych (100%), oświaty (99%) i ochrony zdrowia (94%). W skład zdecydowanej większości zespołów wchodzi także kuratorzy sądowi (88%), w skład połowy (48%) - przedstawiciele organizacji pozarządowych, a przedstawiciele Prokuratury w skład 16% badanych zespołów. W większości przypadków porozumienia o współpracy z instytucjami zostały przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta zawarte. Wśród członków 25% badanych zespołów są także przedstawiciele innych instytucji.
- 90% badanych zespołów interdyscyplinarnych tworzy grupy robocze. W przypadku zdecydowanej większości badanych zespołów tworzących grupy robocze w skład grup roboczych zawsze lub w większości przypadków wchodzi przedstawiciele jednostek organizacyjnych pomocy społecznej (100%), Policji (97%) oraz gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych (80%). W 60% badanych zespołów powołujących grupy robocze zawsze lub w większości przypadków wśród członków grupy roboczej są przedstawiciele oświaty, a w przypadku 30% - przedstawiciele ochrony zdrowia. Kurator sądowy zawsze lub przeważnie jest członkiem grup roboczych w przypadku 41% badanych zespołów tworzących grupy robocze.
- W 2012 r. procedurę „Niebieskie Karty” realizowało 96% badanych zespołów interdyscyplinarnych.
- W 2012 r. w przypadku badanych zespołów procedurę „Niebieskie Karty” włączali najczęściej policjanci i pracownicy jednostek organizacyjnych pomocy społecznej. To także do przedstawicieli tych instytucji najczęściej trafiają zdaniami respondentów zgłoszenia o przemoc w rodzinie. Rzadziej wskazywano przedstawicieli innych uprawnionych instytucji (przedstawiciele oświaty - 25%, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych – 13%, ochrony zdrowia – 10%).

---

¹⁹ Raport z badania pn. „Rozpowszechnienie picia napojów alkoholowych oraz używania narkotyków wśród mieszkańców Bielska-Białej”, Pracownia Badawczo-Szkoleniowa „Perspektywa”, grudzień 2013

- Połowa badanych zespołów interdyscyplinarnych realizujących procedurę „Niebieskie Karty” zawsze zawiadamia Policję lub Prokuraturę o sprawach przemocy w rodzinie, które trafiają do zespołu lub grupy roboczej, 13% - zawiadamia organy ścigania w mniej więcej w trzech czwartych przypadków, 12% - mniej więcej w połowie przypadków, 16% - mniej więcej w jednej czwartej przypadków, a 5% - nigdy.
- Zdecydowana większość (90%) badanych oceniła podejmowane przez swój zespół interdyscyplinarny działania pomocowe dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie jako skuteczne, a 8% - jako nieskuteczne. Natomiast prowadzone przez swój zespół interdyscyplinarny oddziaływania wobec osób stosujących przemoc w rodzinie ponad połowa (60%) badanych oceniła jako skuteczne, a ponad jedna trzecia (37%) - jako nieskuteczne.
- Uczestniczący w badaniu przedstawiciele zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych jako najbardziej skuteczne sposoby przeciwdziałania przemocy w rodzinie wskazywali najczęściej współpracę różnych instytucji w ramach zespołów interdyscyplinarnych (93% wskazań), możliwość zgłoszenia Policji lub w Prokuraturze przypadków stosowania przemocy w rodzinie przez każdego (89%), dostępność bezpłatnego poradnictwa psychologicznego dla rodzin w zakresie rozwiązywania konfliktów (81%) oraz orzekanie dozoru kuratora sądowego dla osób stosujących przemoc w rodzinie (80%). Rozwiązania te umożliwiają stosunkowo szybkie, sprawne, spójne i konsekwentne działania mające na celu udzielenie pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie oraz oddziaływanie na osoby stosujące przemoc w rodzinie w taki sposób, aby zaprzestały jej stosowania.
- W opinii uczestniczących w badaniu przedstawicieli zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych stosunkowo najmniej skutecznymi sposobami przeciwdziałania przemocy w rodzinie są te, które najtrudniej wyegzekwować, a ich oddziaływanie na sprawcę przemocy w rodzinie jest niewystarczające: wskazywano najczęściej sądowe nakazywanie osobom stosującym przemoc w rodzinie i nadużywającym alkoholu powstrzymywanie się od nadużywania alkoholu (64% wskazań), sądowo nałożony obowiązek przeproszenia osoby pokrzywdzonej dla osób stosujących przemoc w rodzinie (61%) w ramach obowiązków, które sprawca przemocy w rodzinie musi wykonać w okresie próby (np. przy warunkowym umorzeniu postępowania bądź warunkowym zawieszeniu wykonania kary) czy sądowy nakaz powstrzymywania się od kontaktowania się z osobą pokrzywdzoną dla osób stosujących przemoc w rodzinie (61%).

Więcej wniosków płynących z analizy wyników powołanego wyżej raportu z kontroli NIK zawarto w Programie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie w Bielsku-Białej na lata 2014-2020.

Podczas analizy polskiego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie nie sposób nie wspomnieć o wnioskach przedłożonych w raporcie z kontroli pn. „Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie przez administrację publiczną” przez Najwyższą Izbę Kontroli²⁰, która „(...) oceniła negatywnie skuteczność realizacji przez administrację publiczną zadań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Ustalenia kontroli wykazują na znaczne rozbieżności pomiędzy zakładanymi celami wprowadzonych z dniem 1 sierpnia 2010 r. znowelizowanych przepisów, a ich funkcjonowaniem w praktyce. Wprowadzone zmiany znacznie pogorszyły sytuację osób dotkniętych przemocą w rodzinie, a także doprowadziły do wyraźnego spadku liczby ujawnianych przypadków przemocy w rodzinie, co jest tym bardziej niekorzystne, że i tak tylko niewielka część z nich jest ujawniana. Związane to było, z jednej strony, ze znacznym zbiurokratyzowaniem procedury, z drugiej zaś, z odebraniem Policji i przekazaniem nowo utworzonym zespołom interdyscyplinarnym, kluczowych zadań w systemie przeciwdziałania przemocy, bez uregulowania kwestii ich statusu oraz bez przyznania im uprawnień i środków niezbędnych do wykonywania powierzonych zadań. Przyjęte rozwiązania zakładające nadmiernie biurokratyczne struktury, znaczne zwiększenie ilości tworzonej dokumentacji i jej dublowanie, a także przewlekły tryb postępowania, w zasadzie uniemożliwiały sprawne i szybkie udzielenie pomocy, pomimo zaangażowania wielu osób reprezentujących różne instytucje publiczne i organizacje pozarządowe”.

W ponad 80% wyroki wobec sprawców, których czyny wyczerpywały znamiona przestępstwa, orzekane były przez sądy w zawieszeniu, a wobec sprawców nie prowadzono wynikających z ustawy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych. Działaniami takimi objętych było zaledwie kilka procent sprawców.

²⁰ Informacja o wynikach kontroli NIK nr KPS-4101-04-00/2013, Nr ewid.143/2013/P/12/107/KPS

Wynikało to z tego, że sądy nie orzekały tego środka zawieszającego wykonanie kary, stosując jako jedyny środek wstrzymanie się od nadużywania alkoholu.

Z raportu NIK wynika, że wobec osób stosujących przemoc w rodzinie stosowano przede wszystkim działania o charakterze doraźnym, natomiast w bardzo niewielkim stopniu byli oni obejmowani programami korekcyjno-edukacyjnymi. Działania powyższe najczęściej obejmowały:

- 1) Rozmowy ostrzegawcze ze sprawcą przemocy w trakcie interwencji domowej oraz podczas wizyt sprawdzających.
- 2) Sprawców przemocy pod wpływem alkoholu i agresywnych przewożono do policyjnych pomieszczeń dla osób zatrzymanych w celu wytrzeźwienia. Jednak interwencje policyjne, w których występował problem alkoholowy nie spełniały swojej roli. Po powrocie do miejsca zamieszkania sprawca kontynuował przemoc, gdyż pobyt w izbie wytrzeźwień kojarzył mu się z konsekwencją spożywania alkoholu, a nie wcześniejszym stosowaniem przemocy.
- 3) Tymczasowe aresztowanie, które miało być środkiem zapobiegawczym, stosowano sporadycznie i ograniczono do najcięższych przypadków, gdy zagrożone było życie ofiary.
- 4) Skuteczność dozoru policyjnego była uwarunkowana odizolowaniem oskarżonego od ofiary. Przydatność dozoru była niewielka, gdyż przy obecnym stanie prawnym niewypełnienie obowiązków wynikających z dozoru policyjnego nie skutkuje obligatoryjnym nałożeniem innego środka zapobiegawczego (np. tymczasowego aresztowania). Często osobą zmuszoną do opuszczenia domu nie był sprawca, a ofiara, która szukała schronienia u rodziny, znajomych, w publicznych i prywatnych placówkach, w tym schroniskach i domach samotnych matek. Stosowany zakaz zbliżania się, w przypadku zajmowania wspólnego domu lub mieszkania, nie jest realny do wykonania, natomiast Prokuratura nie wnioskuje do Sądu o nakaz opuszczenia domu/mieszkania, nawet w przypadku ponownego aktu agresji. Zaledwie około 6% sprawców przemocy objętych było w okresie poddanym kontroli NIK oddziaływaniami korekcyjno-edukacyjnymi. Wnioskiem kontroli było to, że tak niska frekwencja w powołanych wyżej programach wynikała z tego, że sądy nie orzekają wobec sprawców tego środka, stosując jako jedyny środek nakaz powstrzymywania się od alkoholu.²¹ Wspomniane Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej przewiduje w § 5, że oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc w rodzinie są kierowane w szczególności do:

A) osób skazanych za czyny związane ze stosowaniem przemocy w rodzinie, odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach karnych albo wobec których sąd warunkowo zawiesił wykonanie kary, zobowiązując je do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych (w 2012 roku - uczestniczyło łącznie 1.238 osób w tym 1.187 mężczyzn i 51 kobiet);

B) osób stosujących przemoc w rodzinie, które uczestniczą w terapii leczenia uzależnienia od alkoholu lub narkotyków, lub innych środków odurzających, substancji psychotropowych albo środków zastępczych, dla których oddziaływania korekcyjno-edukacyjne mogą stanowić uzupełnienie podstawowej terapii (w 2012 roku - uczestniczyło łącznie 377 osób w tym 320 mężczyzn i 57 kobiet);

C) osób, które w wyniku innych okoliczności zgłaszają się do uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym (w 2012 roku - łącznie 1.754 osób w tym 1.441 mężczyzn oraz 313 kobiet).

W 2012 roku do programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie łącznie przystąpiło 4.533 sprawców, z czego ukończyło je 3.369 osób (1.164 osoby przystąpiły do programów, ale w toku ich realizacji zrezygnowały z uczestnictwa).²²

Wskazane powyżej unormowanie przewiduje zatem, że programy takie przewidziane i zaprojektowane są przede wszystkim dla sprawców skazanych przez sąd zarówno na bezwzględną karę pozbawienia wolności, jak i dla osób skazanych (bądź wobec których warunkowo umorzono postępowanie) na karę z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Pomimo tego jedynie około 27% sprawców uczestniczących w programach korekcyjno-edukacyjnych realizuje je z uwagi na wcześniejsze orzeczenie sądowe. Mając na względzie niewielką liczbę sprawców, wobec których sądy orzekają ww. obowiązek probacyjny, większość powyższego

²¹ Informacja o wynikach kontroli NIK, op.cit

²² Ministerstwo Sprawiedliwości Departament Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka, Michał Lewoc – sędzia Naczelnik Wydziału ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie: Informator dla Sędziów, Prokuratorów i Kuratorów Sądowych dotyczący przeciwdziałania przemocy w rodzinie, Wydawnictwo EKB, Starogard Gdański

setka stanowią osadzeni sprawcy przemocy w rodzinie, którzy dobrowolnie poddają się takim oddziaływaniom w zakładach karnych.²³

Obowiązek probacyjny w postaci zobowiązania sprawcy przemocy w rodzinie do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych został dodany do katalogu art. 72 § 1 kk ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie w dniu 21 listopada 2005 roku. Po upływie pięciu lat, wspomnianą już ustawą z 2010 roku, nowelizującą ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, przeniesiono ów obowiązek do nowego punktu w art. 72 § 1 kk, tj. do pkt 6a, czym spowodowano, że na nałożenie owego obowiązku sąd nie potrzebuje już zgody sprawcy przemocy w rodzinie, w odróżnieniu od możliwości poddania sprawcy leczeniu, w szczególności odwykowemu lub rehabilitacyjnemu albo oddziaływaniom terapeutycznym. Przepis art. 74 § 1 kk zobowiązuje bowiem sąd do uzyskania zgody od skazanego (oskarżonego właściwie) jedynie w zakresie w/w obowiązków z art. 72 § 1 pkt 6 kk. Działania takie mają na celu rozszerzenie możliwości stosowania tego środka nawet na sytuacje, gdy sprawca przemocy w rodzinie nie przyznaje się do winy i nie chce, z oczywistych względów poddać się jakimkolwiek oddziaływaniom.

Profesjoniści realizujący ww. programy wskazują na dużą ich skuteczność, ocenianą na ok. 65%, a mierzoną w braku powrotu sprawców do zachowań przemocowych.

W 2012 roku sądy zobowiązały do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych jedynie 346 sprawców przemocy w rodzinie (2001 - 296, 2010 - 253) na 10.454 osób skazanych z art. 207 § 1 kk, wobec których wymierzono karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania (3,3%). W wykonaniu na dzień 31 grudnia 2012 roku znajdowały się 749 orzeczenia zawierających taki obowiązek. Na zbyt małą liczbę orzekanych obowiązków uczestnictwa skazanych sprawców przemocy w rodzinie w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych wskazuje się w wielu raportach, sprawozdaniach, kontrolach, biuletynach i w publicystyce.²⁴

Wydaje się, że przyczyną tego stanu rzeczy, jest zarówno brak świadomości zmiany przepisów, znoszących konieczność uzyskania zgody skazanego na nałożenie na niego tego obowiązku, jak i brak wystarczającej wiedzy na temat samych programów, ich dostępności i korzyści związanych z rzeczywistą szansą na zmianę postawy sprawcy i braku jego powrotności do przestępstwa. Dodatkowym elementem jest brak wyraźnych przepisów wykonawczych (organizacyjnych), dotyczących informowania podmiotów realizujących program o nałożonym na konkretnego sprawcę obowiązku uczestnictwa w programie²⁵.

Analiza i monitoring działania systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w Bielsku-Białej, m.in. w okresie realizacji „Miejskiego programu korekcyjno-edukacyjnego dla osób stosujących przemoc w rodzinie na lata 2010-2013” pozwala wysnuć podobne do powyższych wnioski. Prezydent Miasta Bielska-Białej w drodze Zarządzenia Nr ON.0050.667.2011.PS z dnia 27 lipca 2011r., zmienionego Zarządzeniem Nr ON.0050.1499.2012.PS z dnia 14 czerwca 2012 roku, powołał na okres 4 lat Zespół Interdyscyplinarny Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Bielsku-Białej. Zgodnie z art. 9a ust. 15 powyższej ustawy, określenie trybu i sposobu powoływania i odwoływania członków zespołu interdyscyplinarnego oraz szczegółowe warunki jego funkcjonowania leży w kompetencji rady gminy. Wobec powyższego szczegółowe warunki funkcjonowania Zespołu określiła Rada Miejska w Bielsku-Białej. Powołanie Zespołu poprzedziło zawarcie Porozumień między Prezydentem Miasta Bielska-Białej, a podmiotami, których przedstawiciele wchodzi w skład Zespołu. Zespół ten podejmował działania informacyjne oraz sprzyjające tworzeniu warunków do zacieśnienia współpracy podmiotów systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w kierunku kierowania sprawców przemocy do realizowanych corocznie od kilku lat programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie. W skład Zespołu wchodzi również przedstawiciel Prokuratury Rejonowej Bielsko-Biała Północ i Prokuratury Rejonowej Bielsko-Biała Południe, a także 2 przedstawiciele Sądu Rejonowego w Bielsku-Białej (Zespołów Kuratorskiej Służby Sądowej), jednak mimo stopniowej poprawy frekwencji w ww. programach, działanie systemu w tej sprawie wymaga dalszych działań motywujących.

---

²³ Wyniki te pokrywają się także z wynikami Raportu z badań ogólnopolskich zrealizowanego na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej przez MillwardBrown SMG/KRC w 2011 roku pt. Diagnoza dotycząca osób stosujących przemoc w rodzinie: badanie uczestników programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych - str. 28 – załącznik nr 39 na płycie CD. Podaję za Informator dla Sędziów, Prokuratorów i Kuratorów Sądowych (...), op.cit.

²⁴ Informator dla Sędziów, Prokuratorów i Kuratorów Sądowych (...), op.cit.

²⁵ Ibidem

Miasto Bielsko-Biała pozyskuje corocznie środki zewnętrzne celem realizacji programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Na przestrzeni kilku ostatnich lat w pierwszym etapie korekcyjno-edukacyjnym Programu wzięło udział: 2010r. – przystąpiło i ukończyło 5 osób, 2011r. – przystąpiło 8 osób, ukończyło 6 osób, 2012r. – przystąpiło 8 osób, ukończyło 5 osób, 2013r. – przystąpiło 9 osób, ukończyło 8 osób.

Do etapu drugiego – terapeutycznego Programu, zrealizowanego w okresie 19.10.2012r.-28.12.2012r., zakwalifikowało się 5 mężczyzn. Ukończyło go 2 mężczyzn. Poziom terapeutyczny był dobrowolnie wybierany przez absolwentów podstawowego etapu korekcyjno-edukacyjnego. Składał się z 21 godzin pracy indywidualnej i 41 godzin pracy grupowej. Całkowity koszt tego etapu w wysokości 7.650,00 zł został sfinansowany ze środków Gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych na rok 2012.

Zgodnie z uchwałą Rady Miejskiej w Bielsku-Białej w sprawie Miejskiego programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie na lata 2010-2013, pracownicy Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej do 3 lat po ukończeniu etapu korekcyjno-edukacyjnego przez uczestnika, monitorują sytuację osób, które ukończyły Program. Odbywa się to poprzez kontakt osobisty z absolwentem Programu, z jego rodziną, a także z podmiotami systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie miasta. Spośród 24 osób, które ukończyły program w latach 2010-2013, 9 z nich powróciło do stosowania przemocy (1 osoba została osadzona w Zakładzie Karnym, w 8 rodzinach ponownie wszczęto procedurę Niebieskiej Karty). 15 osób zaprzestało stosowania przemocy wobec członków rodziny (62,5%). Odsetek absolwentów programu nie powracających do zachowań przemocowych w Bielsku-Białej bliski jest zatem skuteczności, z jaką profesjonaliści realizujący programy tego typu oceniają ich skuteczność na terenie kraju (65%).

Miasto Bielsko-Biała pozyskuje środki zewnętrzne także na realizację działań profilaktycznych: edukacyjnych, informacyjnych i diagnozy społecznej w zakresie przemocy w rodzinie. Przykładem może być projekt <<„Rodzina w relacjach bez przemocy” – profilaktyczno-edukacyjny program zapobiegania zjawisku przemocy w rodzinie w Bielsku-Białej>> realizowany w ramach Programu Osłonowego *Wspieranie jednostek samorządu terytorialnego w tworzeniu systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie*. Minister pracy i polityki społecznej zlecił gminie Bielsko-Biała realizację w okresie od 12 sierpnia do 31 grudnia 2013r. powołanego wyżej zadania publicznego, przekazując na ten cel 74.000,00 zł dotacji (wkład własny w wysokości 32.490,00zł). Projekt ten realizował Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej przy udziale powołanego przez Prezydenta Miasta Zespołu Interdyscyplinarnego Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Bielsku-Białej. Projekt poza rozwijaniem społecznej świadomości i wrażliwości wobec zjawiska przemocy w rodzinie oraz promowaniem wartości rodzinnych, miał na celu zdiagnozowanie skali aktualnego zagrożenia rodzin przemocą na terenie gminy, zbadanie postaw społecznych mieszkańców z tym zjawiskiem związanych oraz dostępności do przedsięwzięć profilaktycznych i instytucji przeciwdziałających temu zjawisku na terenie miasta, a także zapotrzebowania na dodatkowe formy interwencji, pomocy, wsparcia i psychoterapii. W ramach projektu zapewniono rodzinom, które znalazły się w trudnej sytuacji życiowej, dostęp do programu profilaktyczno-edukacyjnego mającego na celu specjalistyczną pomoc w zakresie promowania i wdrażania prawidłowych metod wychowawczych w stosunku do dzieci, sposobów kształtowania właściwych relacji między członkami rodziny oraz kształtującego u dzieci umiejętności niezbędne w prawidłowym rozwoju osobistym i społecznym, dotyczące poczucia własnej wartości, konstruktywnej komunikacji interpersonalnej, umiejętności radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych, m.in. w sytuacjach rozpadu rodziny i bezdomności, a także rozwiązywania konfliktów bez przemocy. Program składał się z 3 podstawowych modułów: a) Programu spotkań indywidualnych (psychologiczno-pedagogicznych) oraz warsztatów grupowych służących podnoszeniu kompetencji rodzicielskich dla kobiet zagrożonych problemem bezdomności, a jednocześnie zagrożonych zjawiskiem przemocy w rodzinie wraz ze spotkaniami dla ich dzieci w dwóch grupach wiekowych. Zorganizowano także dla dzieci i matek wyjście na ściankę wspinaczkową, do Figlo-Parku, do teatru oraz kina. Ponadto program uzupełniały 2 dwudniowe wyjazdowe sesje warsztatowe dla uczestniczek programu warsztatów umiejętności rodzicielskich oraz ich dzieci w 2 grupach wiekowych. Program warsztatów umiejętności rodzicielskich obejmował m.in. następujące zagadnienia:

- rozwój umiejętności rodzicielskich, analiza samopoczucia uczestników szkolenia w roli rodzica, analiza celów wychowawczych i ich realności oraz adekwatności,
- komunikacja w rodzinie: diagnoza stylów komunikowania się członków rodziny, analiza pod kątem zgodności komunikacji werbalnej i niewerbalnej, analiza poprawności treściowej komunikatu i jego zgodności

z intencją nadawcy oraz możliwościami zrozumienia go przez konkretnego odbiorcę, ćwiczenie w formułowaniu pozytywnych i efektywnych komunikatów,

- rozwiązywanie konfliktów rodzinnych: diagnoza struktury rodzin, ról pełnionych przez poszczególnych członków rodziny, zakresu wpływów, praw i obowiązków poszczególnych członków rodziny,
- sposoby kształtowania relacji rodzice-dzieci, analiza rozumienia roli rodzica i wyobrażeń na temat jej pełnienia, odwołanie do własnych doświadczeń jako dziecka u poszczególnych uczestników,
- rozumienie pojęcia odpowiedzialności rodzicielskiej; analiza czynników pomocnych w postępowaniu dyktowanym tą odpowiedzialnością: praca nad budowaniem autorytetu i konsekwentnej postawy wobec dzieci,
- nagrody i kary – wskazówki odnośnie ich ustalania i stosowania w wychowaniu dzieci, przeformułowanie kary w „konsekwencję ponoszoną po świadomym naruszeniu ustalonych zasad” – jako formy bardziej budującej szacunek do samego siebie i nie naruszającej poczucia wartości u dziecka,
- wymiana doświadczeń własnych i odniesienie ich do szerszego kontekstu, porównanie z populacją pod kątem najczęściej popełnianych przez rodziców błędów, formułowanie zaleceń i jak błędów unikać,
- etapy rozwoju dzieci i młodzieży i problemy napotymane na poszczególnych etapach – podanie informacji teoretycznych: ogólne omówienie praw rozwoju osobowości człowieka ze skupieniem na okresie dzieciństwa i adolescencji,
- metody radzenia sobie z dzieckiem sprawiającym problemy wychowawcze –wymiana doświadczeń własnych i na tej bazie próby wypracowywania rozumienia zachowań dziecka, określania mu granic i budowania strategii postępowania wobec buntu i sprzeciwu,
- rozpad rodziny i jego wpływ na wychowanie dzieci – podanie prognoz rozwoju osobowości i emocjonalności dzieci, których rodzice się rozstali z podkreśleniem czynników sprzyjających pozytywnemu rozwojowi i czynników sprzyjających wystąpieniu zaburzeń emocjonalnych i patologii zachowania jako konsekwencji rozstania rodziców; zasady sposobu informowania dziecka o rozstaniu i rozmawiania z nim w tym temacie tak, by powiedzieć prawdę w sposób który sprawi, że dziecko będzie zdolne do przyjęcia tej wiedzy a jego poczucie bezpieczeństwa możliwie najbardziej ocalone.
- socjologiczna zmiana stylu funkcjonowania rodziny związana ze zmianą pełnienia tradycyjnych ról kobiety i mężczyzny w rodzinie (równouprawnienie, aktywność zawodowa kobiety ,itd.); zwrócenie uwagi na potrzebę zaangażowania mężczyzn w wychowanie dzieci – podkreślenie funkcji ojca jako szczególnego autorytetu moralnego;

b)Diagnozy społecznej bielszczan w zakresie postaw wobec zjawiska przemocy w rodzinie i zagrożeń z nim związanych, ze szczególnym uwzględnieniem badań dotyczących środowisk zagrożonych przemocą w rodzinie, w tym zamieszkałych w Domu dla Bezdomnych.

c)Konferencji pn. *Rodzina w relacjach bez przemocy*, stanowiącej zwieńczenie i podsumowanie realizacji projektu. Do udziału w której zaproszono przedstawicieli wielu instytucji i organizacji systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w Bielsku-Białej. Podczas konferencji przedstawiono wyniki diagnozy społecznej nt. zagrożenia zjawiskiem przemocy w rodzinie na terenie miasta, dobre praktyki w zakresie zapobiegania tym negatywnym zjawiskom, a w szczególności ewaluację programu podnoszenia kompetencji rodzicielskich realizowanego dla kobiet zagrożonych problemem bezdomności i przemocy w rodzinie wraz ze spotkaniami dla dzieci. Konferencja była również okazją do spotkania przedstawicieli bielskich instytucji i organizacji działających na rzecz profilaktyki i przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz zacieśnienia ich współpracy. W ramach projektu podjęto działania w celu przybliżenia mieszkańcom miasta problemu przemocy w rodzinie, jego źródeł i sposobów reagowania na przemoc. Uczyniono to poprzez zamieszczanie artykułów w lokalnej prasie i na stronie internetowej Urzędu, a także poprzez udział w audycji radiowej, udostępnianie bielszczanom materiałów informacyjnych oraz organizację powołanej wyżej konferencji.

W ramach działania systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w Bielsku-Białej, powołany wyżej Zespół Interdyscyplinarny realizował dotychczas zadania określone przepisami prawa, w szczególności wobec sprawców przemocy w rodzinie, w ramach pracy powołanych grup roboczych. Poniższa Tabela nr 1 obrazuje skalę podjętych działań w latach 2012-2013.

Tabela nr 1.

Realizacja w latach 2012-2013 procedury „Niebieska Karta” przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej oraz Zespół Interdyscyplinarny Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Bielsku-Białej wraz z powołanymi przez niego grupami roboczymi.

l.p.	Wyszczególnienie	2012	2013
1.	Ilość środowisk	391	761
1.1.	Liczba wizyt w środowisku	794	1337
1.2.	Liczba konsultacji indywidualnych	591	1080
1.3.	Liczba Niebieskich Kart	515	619
1.4.	Liczba posiedzeń (spotkań) grup roboczych	1540	2174
1.5.	Liczba zakończonych „Niebieskich Kart”	167	488

V. Analiza SWOT Programu.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ➤ rozwinięta na terenie Bielska-Białej infrastruktura podmiotów obejmujących swoimi kompetencjami wiele aspektów zjawiska przemocy w rodzinie, w szczególności bogata oferta poradnictwa specjalistycznego, w tym psychologicznego i prawnego, oferta interwencyjna, terapeutyczna oraz oferta programów profilaktycznych, a także promowania i wdrażania prawidłowych metod wychowawczych w stosunku do dzieci w rodzinach zagrożonych przemocą, ➤ istnienie na terenie miasta wielu podmiotów dysponujących dużą liczbą pracowników pierwszego kontaktu, stanowiących źródło informacji o faktach przemocy domowej (m.in. pracownicy socjalni, dzielnicowi, kuratorzy sądowi, lekarze pierwszego kontaktu, pedagodzy szkolni), ➤ „Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Bielsku-Białej na lata 2013-2020” oraz dotychczas realizowany „Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie dla Bielska-Białej na lata 2010-2013”, uwzględniające rozwiązania systemowe problemu przemocy w rodzinie, 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ małe zainteresowanie sprawców przemocy w rodzinie programami oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie oraz mało efektywna procedura motywowania ich przez podmioty systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie do udziału w tych programach, ➤ niewystarczające upowszechnienie informacji o naturze problemu przemocy domowej oraz kompetencjach i zadaniach realizowanych przez podmioty działające na rzecz rodzin zagrożonych i dotkniętych przemocą na terenie miasta Bielska-Białej, ➤ wymagająca doprecyzowania procedura interwencyjna w sprawie przemocy wobec dzieci po godzinach pracy MOPS w Bielsku-Białej, ➤ duża rotacja kadr w służbach interwencyjnych, wymagających systematycznych szkoleń i superwizji, ➤ desensoryzacja, wypalenie zawodowe części kadry instytucji i podmiotów systemu przeciwdziałających przemocy domowej, wywołane m.in. nadmiarem obowiązków zawodowych, przeżywaniem silnych emocji w kontakcie z problemem przemocy, nieświadomością własnych kompetencji zawodowych i granic możliwości pomocy oraz niejasnymi przepisami prawa które nadmiernie biurokratyzują i wydłużają czasowo

<ul style="list-style-type: none"> ➤ sformalizowana porozumieniami, zgodna z uchwałami Rady Miejskiej w Bielsku-Białej i Zarządzeniami Prezydenta Miasta Bielska-Białej efektywna, wieloletnia współpraca między podmiotami systemu realizującymi zadania przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w ostatnich latach realizowana również w ramach funkcjonującego Zespołu Interdyscyplinarnego, ➤ realizacja standardów i procedur diagnozy, interwencji oraz pomocy osobom poszkodowanym przemocą w rodzinie w oparciu o wydane akty wykonawcze do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, ➤ realizacja od kilku lat na terenie miasta programu korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie, ➤ Podbeskidzki Ośrodek Interwencji Kryzysowej z dogodną lokalizacją na terenie miasta, posiadający ofertę całodobowej pomocy telefonicznej, ambulatoryjnej i hostelowej o charakterze interwencji kryzysowej, ➤ włączanie się w kampanie społeczne dotyczące przeciwdziałania przemocy w rodzinie przedstawiciele władz samorządowych, miejskich instytucji oraz organizacji pozarządowych działających na terenie miasta, ➤ współpraca z organizacjami pozarządowymi działającymi na polu przeciwdziałania alkoholizmowi i przemocy w rodzinie, ➤ mobilność i elastyczność działania kadr podmiotów miejskich, ➤ wysoka świadomość dotycząca rangi problemu przemocy domowej panująca wśród kadr instytucji miejskich oraz umiejętność wykorzystania istniejącego potencjału w realizacji zadań przeciwdziałania przemocy, ➤ organizowanie systematycznych szkoleń i superwizji dla podmiotów systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności służb nowo zobowiązanych do realizacji procedury Niebieskiej Karty (oświata i służba zdrowia) oraz Zespołu Interdyscyplinarnego i powołanych przez niego grup roboczych 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ podjęcie interwencji i pomocy osobom pokrzywdzonym przemocą w rodzinie, mity i stereotypy społeczne oraz własne doświadczenia związane z przemocą, podtrzymujące przemoc w rodzinie i powstrzymujące przed ujawnieniem problemu w rodzinie i środowisku oraz poszukiwaniem pomocy, powodujące nieuzasadnione oczekiwania w stosunku do służb podejmujących interwencje wobec przemocy,
--	--

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ➤ postęp w sprawie zmiany społecznych przekonań nt. zjawiska przemocy w rodzinie oraz metod przeciwdziałania mu m.in. na skutek organizowanych ogólnopolskich oraz lokalnych kampanii społecznych w tej sprawie, ➤ rozwój infrastruktury odpowiadającej zmieniającym się potrzebom społecznym, ➤ coraz większa akceptacja społeczna dla działań podejmowanych na rzecz zapobiegania przemocy w rodzinie, ➤ wykorzystywanie instrumentów prawnych stworzonych m.in. przez ustawę z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. Nr 180, poz. 1493 z późn.zm.) wraz z aktami wykonawczymi, ➤ funkcjonowanie lokalnej koalicji, która zrzesza przedstawicieli Zespołów Interdyscyplinarnych, 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ pogłębiający się problem ubóstwa, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych rodzin oraz innych problemów społecznych, będących zarówno konsekwencją, jak i źródłem problemu przemocy w rodzinie, ➤ przepisy prawa w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności rozporządzenia wykonawcze do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, które nadmiernie biurokratyzują i wydłużają czasowo podjęcie interwencji i pomocy osobom pokrzywdzonym przemocą w rodzinie, nie stanowiąc podstawy do przekazania dodatkowych środków finansowych dla gmin, którym powierzono wiele nowych zadań w powołanym wyżej zakresie; wprowadzane zmiany były oderwane od ich realnych możliwości kadrowych, lokalowych i finansowych, a wiązały się ze znacznym zaangażowaniem czasowym, bez żadnej rekompensaty finansowej, ➤ przewlekłość spraw sądowych dotyczących przemocy w rodzinie, utrudniająca skuteczną pomoc dla osób poszkodowanych przemocą w rodzinie oraz pracę z osobami stosującymi przemoc w rodzinie,

VI. Założenia, cele i rezultaty Programu oraz jego adresaci.

Miejski program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie na lata 2014-2020 stanowić ma część całego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz uzupełniać różne formy interwencji prawnych i administracyjnych podejmowanych w celu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym wobec sprawców przemocy domowej. Cele programu:

1. Uzupełnienie programem działań psychologicznych, edukacyjnych i socjalizacyjnych, istniejących form interwencji prawnej, w tym karnej i administracyjnej, podejmowanych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.
2. Uznanie przez osobę stosującą przemoc w rodzinie faktu stosowania tej przemocy.
3. Zdobycie i podniesienie poziomu wiedzy na temat mechanizmów powstawania przemocy w rodzinie.
4. Zmiana zachowań i postaw osób stosujących przemoc, która zmniejszy ryzyko dalszego stosowania przez nie przemocy oraz zwiększy zdolność do samokontroli agresywnych zachowań i do konstruktywnego życia w rodzinie.
5. Kształtowanie u osób stosujących przemoc, umiejętności w zakresie wychowywania dzieci bez używania przemocy w rodzinie.
6. Uzyskanie informacji o możliwościach podejmowania dalszej pracy terapeutycznej.

Praca ze sprawcami przemocy domowej jest niezbędnym uzupełnieniem działań pomocowych kierowanych do ofiar przemocy w rodzinie i bez niej trudno wyobrazić sobie skuteczną pomoc rodzinie z problemem przemocy. Jest elementem budowania bezpieczeństwa zarówno osoby pokrzywdzonej, jak i całej rodziny. Niniejszy Program wzbogacono m.in. o działania z zakresu profilaktyki sprawstwa tj. działania skierowane do młodzieży, w tym młodzieży stosującej lub narażonej na działania agresywne, a w przyszłości narażonej na stosowanie przemocy. W Programie znalazły się działania oparte na uczestnictwie miasta w kampaniach edukacyjnych, dofinansowywaniu szkolnych programów profilaktycznych, upowszechnianiu informacji o naturze problemu przemocy domowej oraz kompetencjach i zadaniach realizowanych przez podmioty działające na rzecz rodzin zagrożonych i dotkniętych przemocą na terenie miasta. Ponadto w Programie uwzględniono przeciwdziałanie desensoryzacji, wypaleniu zawodowemu kadry instytucji przeciwdziałających przemocy domowej, nie pomijając dbania o rozwój zintegrowanego systemu reagowania i współdziałania w sytuacjach przemocy. Nie do przecenienia jest rozwijanie współpracy w ramach systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie miasta służącej rekrutacji uczestników Programu.

Uczestnictwo w programach dla sprawców przemocy domowej rzadko rozpoczyna się od spontanicznego poszukiwania pomocy przez kandydata. Dlatego podęcie udziału i skuteczność realizacji takich programów rodzi poważne trudności i stanowi specyficzne wyzwanie dla organizatorów. W zasadzie, w większości przypadków, podstawową lub bardzo istotną rolę w tej sprawie odgrywają różne formy nacisku a nawet presji administracyjno-sądowej. W większości programów dla sprawców realizowanych w USA przyjmuje się zasadę, że do takich programów powinno się przyjmować tylko te osoby, wobec których zarządzono jakąś formę nadzoru sądowego (cywilną lub karną). Zgodnie z Krajowym Programem Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oprócz kierowania się powyższą zasadą, pożądane będzie poszukiwanie różnych innych okazji sytuacyjnych i instytucjonalnych do organizowania i realizacji niniejszego Programu w zależności od naboru do niego różnego typu kandydatów, a w szczególności:

- 1) osób skazanych za czyny związane ze stosowaniem przemocy w rodzinie, w tym osób, które w związku ze stosowaniem przemocy w rodzinie zostały zobowiązane przez sąd do uczestnictwa w programie,
- 2) osób będących sprawcami przemocy w rodzinie, które uczestniczą w terapii uzależnienia od alkoholu lub narkotyków, prowadzonej w zakładach opieki zdrowotnej – w tym przypadku programy korekcyjno-edukacyjne mogą stanowić uzupełnienie podstawowej terapii,
- 3) osób, które w wyniku innych okoliczności zgłoszą się do uczestnictwa w przedmiotowym Programie, w szczególności tych, których uczestnictwo wynika z ich osobistych decyzji podejmowanych w związku z ich kontaktem z instytucjami i organizacjami zajmującymi się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

Do Programu nie będą rekrutowane osoby nie będące mieszkańcami Bielska-Białej, osoby chore psychicznie, nałogowi hazardziści, osoby uzależnione od alkoholu i narkotyków, które nie przeszły podstawowego cyklu terapii. Dokonując wyboru grupy beneficjentów spośród grup przedstawionych powyżej, (wyodrębnionych ze względu na sposób kwalifikowania do programu), realizatorzy opracują:

- szczegółowe zasady selekcji i naboru uczestników uwzględniające rozpoznanie ich sytuacji rodzinnej i diagnozę ich osobowości i stanu psychicznego,
- reguły uczestnictwa w programie uwzględniające formalne wymogi dotyczące systematycznej obecności w zajęciach oraz bezpiecznego i zgodnego z zasadami współżycia społecznego zachowania w trakcie uczestnictwa w zajęciach oraz w innych miejscach pobytu.

Realizacja przedmiotowego Programu uwzględnia wstępne rozpoznanie diagnostyczne oraz pogłębioną diagnozę osób stosujących przemoc. We wstępnym rozpoznaniu diagnostycznym sprawdzane będą przypadki poważnych zaburzeń emocjonalnych występujących u części sprawców przemocy i przewidywane stosowne działania wobec osób wymagających profesjonalnej terapii. Udział osób z poważnymi zaburzeniami emocjonalnymi, w szczególności z zaburzeniami osobowości antyspołecznej oraz zaburzeniami osobowości pogranicznej w Programie mógłby tworzyć poważne przeszkody w realizacji zajęć edukacyjno-korekcyjnych. Uzyskiwanie informacji od uczestników programu dotyczących ich życia osobistego powinno być objęte zasadą poufności z wyjątkiem informacji wskazujących na popełnianie czynów zabronionych przez prawo. Rozpoznanie indywidualnej sytuacji powinno obejmować m.in. takie zagadnienia jak:

- rzeczywiste okoliczności skierowania do programu,
- określenia czy uczestnik programu aktualnie stosuje przemoc,
- najgroźniejsze i typowe formy i okoliczności przemocowych zachowań,
- aktualną sytuacją rodzinną i zawodową oraz cechy osobiste istotne dla pracy korekcyjnej.

Pogłębiona diagnoza dotyczyć może w szczególności takich zagadnień jak:

- historia relacji, w których występuje przemoc oraz poprzednich związków,
- historia interwencji związanych przemocą,
- historia pomocy medycznej i psychoterapeutycznej w zakresie zaburzeń psychicznych,
- doświadczenia związane z nadużywaniem alkoholu i narkotyków,
- historia agresywnych i przemocowych zachowań w innych sytuacjach życiowych,
- kontakty z wymiarem sprawiedliwości,
- historia edukacyjno-zawodowa,
- charakterystyka szczegółowa zachowań i postaw przemocowych.

Reguły uczestnictwa w Programie w formie dokumentu podpisywanego przez beneficjentów (kontrakt) powinny obejmować w szczególności:

- formalne wymogi dotyczące systematycznej obecności w zajęciach,
- obowiązek bezpiecznego i zgodnego z zasadami współżycia społecznego zachowania w trakcie uczestnictwa w zajęciach,
- zobowiązanie do powstrzymywania się od przemocowych zachowań i postaw w kontaktach z członkami rodziny i z innymi ludźmi,
- wymóg uznania osobistej odpowiedzialności za fakty stosowania przemocy w rodzinie.

Zasady te, w przypadku osób których uczestnictwo związane jest z decyzjami Sądu ograniczającymi wolność osobistą, powinny przewidywać sankcje za uchylanie się od udziału w Programie.

Fakt uczestnictwa w programie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie, przez osobę której uczestnictwo wynikało z jej osobistej decyzji, powinien być objęty tajemnicą, z wyłączeniem możliwości informowania instytucji i organizacji, które skierowały do Programu oraz członków rodziny.

W trakcie realizacji Programu, w którym uczestniczą osoby aktualnie kontaktujące się z członkami własnej rodziny, pożądaną jest okresowe uzyskiwanie informacji o rzeczywistej sytuacji w rodzinie w zakresie związanym z przeciwdziałaniem przemocy, czyli monitorowanie zachowań i sytuacji rodzinnych.

Program oparty ma być na modelu integracyjnym, łączącym wybrane elementy tradycyjnych modeli z uwzględnieniem modelu społeczno-kulturowego. Integracja dotyczyć winna przede wszystkim następujących elementów:

- edukacji na temat kulturowo-obyczajowych zjawisk wspierających i przeciwstawiających się przemocy oraz konfrontowania ze stereotypami promującymi przemoc,
- promocji wartości i idei wspierających godność osoby, dobro rodziny, równość płci, a także odpowiedzialności za osobiste decyzje i gotowości ochrony słabszych,
- stosowania procedur behawioralno-poznawczych w celu korygowania postawi zachowań związanych z przemocą,
- uczenia umiejętności konstruktywnej komunikacji interpersonalnej oraz samokontroli.

Program uwzględnia zbiór podstawowych przekonań i sądów dotyczących mechanizmów przemocy domowej oraz sposobów jej powstrzymywania:

- przemoc domowa jest wyuczonym zachowaniem, które przynosi zyski i straty dla sprawcy,
- przemoc domowa jest tolerowana i wzmacniana przez postawy i poglądy wielu ludzi, często zakorzeniona jest we wzorach postępowania, przekazywanych z pokolenia na pokolenie,
- przemoc domowa jest szkodliwym i raniącym nadużywaniem siły i władzy oraz dążeniem do kontrolowania współmałżonki/współmałżonka, partnerki/partnera, dziecka lub sytuacji rodzinnej,
- można nauczyć się nie stosowania przemocy, nigdy nie należy godzić się na przemoc i nie należy rezygnować z jej powstrzymania,
- stosowanie przemocy w żadnym przypadku nie może być usprawiedliwiane stwierdzeniem, że było skutkiem prowokacji ze strony ofiary,
- korzenie przemocy domowej tkwią w stereotypach kulturowych i obyczajowych dotyczących płci, rasy, orientacji seksualnej, które usprawiedliwiają dyskryminację jednostek i grup społecznych,
- stosowanie przemocy domowej jest wyborem, za który sprawca ponosi odpowiedzialność moralną i prawną.

Priorytety programu:

- zasada ochrony bezpieczeństwa, autonomii i dobra osób krzywdzonych przez osobę stosującą przemoc oraz nieakceptowanie takich sytuacji i zachowań, które mogłyby akcentować współodpowiedzialność osoby krzywdzonej za przemoc wobec niej stosowaną,
- promowanie wysokich standardów etycznych i pragmatycznych, opartych na aktualnej wiedzy i badaniach,
- dbanie o to, by program przyczyniał się do faktycznych zmian w postawach i zachowaniach oraz zwiększał poczucie odpowiedzialności za własne czyny, a także by sprawcy przemocy uczestniczący w programie byli traktowani w sposób nienaruszający ich godności,
- współpraca i komunikacja w czasie realizacji programu z podmiotami udzielającymi wsparcia i pomocy ofiarom przemocy.

Zawartość merytoryczna Programu koncentruje się wokół następujących elementów:

- Edukacja – dostarczanie informacji, które pomogą uczestnikom zrozumieć dynamikę przemocy w kontekście procesów socjalizacji w roli męskiej. Edukacja koncentruje się na wszystkich przekonaniach i postawach, przy pomocy których sprawcy usprawiedliwiają stosowanie przemocy. Uczestnicy uczą się w jaki sposób ich zachowanie krzywdząco wpływa na członków ich rodziny i na ich wzajemne relacje oraz przygotowują się do wzięcia pełnej odpowiedzialności moralnej i psychologicznej za swoje czyny, a także do rozpoczęcia pozytywnych zmian w ich relacjach osobistych.
- Rozpoznawanie i zmiana systemu przekonań i postaw osobistych – program tworzy okazje do badania osobistego systemu przekonań, postaw i nastawień emocjonalnych, które inicjują i wzmacniają stosowanie przez nich przemocy. Promuje wartości i postawy, które stanowią konstruktywną alternatywę wobec postaw wspierających przemoc.
- Zmiany behawioralno-poznawcze – uczestnicy, którzy autentycznie zaczną angażować się w proces zmiany zachowań i postaw otrzymują możliwość ćwiczenia nowych konstruktywnych form myślenia i reagowania, służących skutecznej kontroli nad szkodliwymi zachowaniami oraz sprzyjających odpowiedzialnemu podejmowaniu decyzji w sytuacjach konfliktowych i utrzymywaniu egalitarnych relacji międzyludzkich bez przemocy.

Do szczególnie istotnych tematów wokół których będzie koncentrować się większość oddziaływań edukacyjnych można zaliczyć: społeczno-kulturowe źródła i okoliczności towarzyszące przemocy domowej; problemy władzy i kontroli w relacjach międzyludzkich, planowanie i rozwijanie samokontroli, alkohol i patologia życia rodzinnego, komunikacja interpersonalna, promocja pozytywnych standardów i wartości, przemoc seksualna, dzieci, przemoc i wychowanie, tolerancja i szacunek wobec osób starszych i niepełnosprawnych.

Miejski program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie na lata 2014-2020 realizowany ma być etapowo:

- 1) Etap 1: Ustalenie zasad współpracy podmiotów systemu przy realizacji niniejszego Programu, zwłaszcza w zakresie zasad kierowania do Programu osób stosujących przemoc w rodzinie m.in. przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości oraz zasad interdyscyplinarnego monitorowania i ewaluacji programu.
- 2) Etap 2: Nabór uczestników do programu, diagnoza i ustalenie reguł uczestnictwa w programie w formie dokumentu podpisywanego przez beneficjentów (zawarcie kontraktów podczas indywidualnych konsultacji). Diagnoza uwzględnia rozpoznanie sytuacji rodzinnej i diagnozę funkcjonowania (aktualnego oraz w przeszłości), diagnozę osobowości oraz stanu psychicznego. Kontrakt dotyczy formalnych wymogów dotyczących systematycznej obecności w zajęciach oraz bezpiecznego i zgodnego z zasadami współżycia społecznego zachowania w trakcie uczestnictwa w zajęciach oraz w innych miejscach pobytu, a także sankcje za uchylanie się od udziału w programie oraz zobowiązania do powstrzymywania się od spożywania alkoholu i zażywania substancji psychoaktywnych.
- 3) Etap 3: Realizacja podstawowego cyklu grupowych zajęć korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie według standardów określonych w przepisach wykonawczych do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Do metod stosowanych podczas Programu wobec uczestników należeć będą m.in. wykład, dyskusja, drama i burza mózgów.
- 4) Etap 4: Realizacja ponadpodstawowego cyklu zajęć, mającego na celu pogłębienie i indywidualizację oddziaływań korekcyjnych wobec uczestników wraz z realizacją indywidualnych sesji o charakterze psychoterapeutycznym (II część spotkań). Psychoterapia może być proponowana uczestnikom

przedmiotowego programu zawsze tylko jako dobrowolne uzupełnienie lub kontynuacja programu korekcyjno-edukacyjnego.

- 5) Etap 5: Ewaluacja programu oraz wykorzystywanie ich w pracach nad doskonaleniem i upowszechnianiem dalszych oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, na zakończenie programu ale także na każdym z etapów jego realizacji.

Minimum programowe, w szczególności etapu diagnozy, etapu korekcyjno-edukacyjnego i monitoringu, określają przepisy prawa, w szczególności Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

Zakładane rezultaty Programu:

1. Zwiększenie poziomu wiedzy uczestników Programu na temat przemocy w rodzinie.
2. Wzrost świadomości uczestników Programu stosowanych zachowań przemocowych.
3. Wzrost liczby osób stosujących w przeszłości przemoc wobec osób najbliższych wyposażonych w umiejętności kontrolowania swoich zachowań agresywnych i konstruktywnego rozwiązywania konfliktów.
4. Zmniejszenie społecznej tolerancji wobec przemocy w rodzinie.
5. Wzrost liczby osób, które ukończyły Program.
6. Rozwój efektywnej współpracy podmiotów systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w celu realizacji Programu w zakresie profilaktycznym, wychowawczym i informacyjnym, korekcyjno-edukacyjnym oraz terapeutycznym.

VII. Realizatorzy i Partnerzy Programu.

Głównym realizatorem niniejszego Programu będzie Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej. Możliwa będzie realizacja tego Programu przez inną jednostkę wskazaną przez Prezydenta Miasta Bielska-Białej. Partnerami realizacji Programu będą podmioty systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności współpracujące w ramach Zespołu Interdyscyplinarnego Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Bielsku-Białej. Zakłada się m.in. nadzór nad realizacją Programu zgodnie z założonymi celami i działaniami skierowanymi na osiągnięcie wskazanych rezultatów, rekrutację uczestników programu, pozyskanie osób prowadzących zajęcia indywidualne i grupowe etapu korekcyjno-edukacyjnego oraz terapeutycznego, a także monitoring i ewaluację Programu. Program będzie realizowany w oparciu o zasoby lokalne MOPS w Bielsku-Białej, lub innego podmiotu systemu wskazanego przez Prezydenta Miasta Bielska-Białej. Prowadzący zajęcia z uczestnikami posiadać winni stosowne kwalifikacje określone przepisami prawa, w szczególności powołanego wyżej Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne. Z uwagi na charakter Programu, rekomenduje się realizację zajęć grupowych przez co najmniej dwóch prowadzących, a z uwagi na społeczno-kulturowe źródła przemocy, najlepiej przez kobietę i mężczyznę. Rekrutacji powinna dokonywać osoba, której kompetencje pozwalają na wykluczenie z udziału w Programie uczestników z przeciwwskazaniami określonymi przepisami prawa, w szczególności wymienionymi powyżej w Programie.

Program zakłada również współpracę interdyscyplinarną i promuje rozwiązania systemowe. W Bielsku-Białej funkcjonuje system instytucji, organizacji i służb społecznych, który ma na celu przeciwdziałanie zjawisku przemocy w rodzinie, zwiększenie skuteczności ochrony ofiar przemocy w rodzinie i zwiększenie dostępności interdyscyplinarnej pomocy im udzielanej oraz zwiększenie skuteczności działań interwencyjnych i korekcyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie. Od 2007r. Miasto Bielsko-Biała na prawach powiatu realizowało program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie we współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz miejskimi jednostkami organizacyjnymi, zapraszając do współpracy m.in. organy ścigania, Sąd Rejonowy w Bielsku-Białej, w tym Zespół Kuratorskiej Służby Sądowej do wykonywania orzeczeń w sprawach karnych, a także Kuratora Okręgowego, zakłady lecznictwa odwykowego i kluby trzeźwościowe. Miasto będzie kontynuować działania zmierzające do rozwijania systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz wykorzystywać kompetencje celem zaproszenia do współpracy w ramach realizacji niniejszego Programu m.in. organy ścigania, wymiaru sprawiedliwości, Areszt Śledczy w Bielsku-Białej, zakłady lecznictwa odwykowego i organizacje pozarządowe, a także regionalne i ogólnopolskie podmioty realizujące działania w obszarze profilaktyki i pracy ze sprawcami przemocy domowej.

Realizacja przedmiotowego Programu uzależniona będzie od zaangażowania poszczególnych jego realizatorów, w tym współpracy z instytucjami wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania, także w sprawie naboru uczestników Programu. Nadzieję daje zmiana przepisów prawa dotycząca braku konieczności uzyskiwania przez sąd zgody sprawcy na jego udział w programach korekcyjno-edukacyjnych, która dotyczy także osób stosujących przemoc w rodzinie.

VIII. Zasady finansowania Programu.

Realizacja zadań Programu należących do zadań administracji rządowej zleconych miastu na prawach powiatu realizowana będzie w zależności od zapewnienia środków z budżetu państwa. Przedsięwzięcia związane z profilaktyką przemocy oraz ponadpodstawowymi zadaniami Programu mogą uzyskać dofinansowanie z innych źródeł, w tym środków przeznaczonych na realizację Gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych uchwalanego corocznie przez Radę Miejską. Istnieje również możliwość pozyskania grantów z innych źródeł. Realizacja części zadań nie wymaga dodatkowych nakładów finansowych, stanowiąc wkład własny indywidualnych osób, instytucji i organizacji pozarządowych. Realizacja Programu, szczególnie na etapie ponadpodstawowym, uzależniona będzie od aktualnych potrzeb lokalnych, współdziałania lokalnych podmiotów w trakcie naboru uczestników i środków pozyskany na ten cel.

IX. Harmonogram, monitorowanie i ewaluacja Programu.

Zakłada się realizację zajęć Programu w cyklach związanych z jego finansowaniem, a więc nie dłuższych niż rok budżetowy. Program uwzględnia monitorowanie zachowań związanych z przemocą u osób uczestniczących w Programie w trakcie Programu i do 3 lat po jego zakończeniu, którego dokonywać będzie Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej. Monitorowanie i ewaluacja Programu może odbywać się m.in. we współpracy z instytucjami i organizacjami prowadzącymi programy przeciwdziałania przemocy i pomagania ofiarom przemocy w rodzinie, poprzez kontakt indywidualny z absolwentami Programu, a także poprzez utrzymywanie kontaktu z osobami, wobec których sprawcy uczestniczący w Programie stosowali przemoc, przy czym formy tego kontaktu powinny chronić bezpieczeństwo ofiar i dostarczać rzetelnych informacji o zachowaniu uczestników Programu wobec członków swej rodziny.